

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA VALSTYBĖS ĮMONIŲ VALDYMAS

2009 m. gruodžio 23 d. Nr. VA-P2-20-13-24
Vilnius

Auditas atliktas, vykdant
Valstybės kontrolės 2-ojo audito departamento direktorės Zitos Valatkienės
2008-11-04 pavedimą Nr. P2-20-13

Auditą atliko valstybinių auditorių grupė:
Renata Vaitulionienė (grupės vadovė)
Vaida Barizienė
Kristina Binkytė
Gražina Tarvydienė (nuo 2009-05-25)

Auditas pradėtas 2008-11-04
Auditas baigtas 2009-12-21

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

TURINYS

Santrauka	3
Įžanga	5
Audito apimtis ir procesas	6
Audito rezultatai	8
1. Valstybės įmonių valdymo ypatumai	8
1.1. Ar žinomas tikslus valstybės įmonių skaičius	10
1.2. Ar visoms valstybės įmonėms būtina valstybės įmonių teisinė forma	11
2. Valstybės įmonių ekonominė nauda	13
2.1. Ar visos valstybės įmonės siekia pelno	14
2.2. Kokie valstybės įmonių pajamų šaltiniai	16
2.3. Ar visada tinkamai valdomas valstybės įmonių turtas	21
2.3.1. Ar valstybės įmonių valdomas turtas apskaitomas tikrąja verte	22
2.3.2. Ar efektyviai naudojamas valstybės įmonių nekilnojamas turtas	23
2.3.3. Ar beprocentinių paskolų teikimas neprieštarauja valstybės įmonių tikslams	25
3. Valstybės įmonių priežiūra ir kontrolė	26
3.1. Ar savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija užtikrina efektyvią valstybės įmonių priežiūrą	27
3.2. Ar savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos neviršija savo įgaliojimų	31
4. Valstybės valdomų įmonių valdymas kitose šalyse	32
5. Pokyčiai audito metu po informacijos apie išankstinio tyrimo ataskaitos rezultatus pateikimo Lietuvos Respublikos Vyriausybei	39
Išvados ir rekomendacijos	41
Priedai	44

SANTRAUKA

Valstybės įmonės savininkė yra valstybė, kuri įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendina per Vyriausybę arba per vieną jos įgaliotą valstybės valdymo instituciją, kuri įvardinama kaip savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija.

Kiekviena iš šiuo metu veikiančių valstybės įmonių išsiskiria savo tikslais, specifika, infrastruktūra, veiklos pobūdžiu ir kt. Tik dalį šių įmonių galima sugrupuoti pagal veiklos pobūdį (miškų urėdijos, regiono keliai, vaistinės, pataisos namai ir kt.), o kitos įmonės labai skirtingos savo vykdoma veikla ir turi skirtingus veiklos tikslus.

Audito subjektas – 108 šiuo metu veiklą vykdančios valstybės įmonės, iš kurių pagrindiniam tyrimui pasirinkome aštuonias. Įmones pasirinkome pagal išankstinio tyrimo metu nustatytas problemas, įvertinę finansinių atskaitomybių duomenis ir veiklos efektyvumo rodiklius.

Audito tikslas – įvertinti valstybės įmonių valdymą ir valstybės turto panaudojimo efektyvumą.

Audito metu nagrinėjome valstybės įmonių reglamentavimo ypatumus, vertinome ar savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos užtikrina valstybės įmonių priežiūrą ir kontrolę, analizavome, kaip finansuojamos valstybės įmonės ir kaip efektyviai jos naudoja patikėjimo teise joms perduotą turtą, atlikome užsienio šalių praktikos analizę.

Nustatėme, kad nėra suformuotos aiškios valstybės politikos valstybės įmonių atžvilgiu, neaišku, kokią veiklą turi vykdyti ir kokias viešąsias paslaugas, svarbias visuomenei, turi teikti valstybės įmonės teisinę formą turinčios įmonės ir kokią grąžą valstybei jos turėtų duoti.

Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos ne visada tinkamai vykdo valstybės įmonių kontrolę ir priežiūrą, priima sprendimus ir duoda nurodymus, kurie galėjo turėti neigiamos įtakos įmonių veiklos tikslams ir rezultatams, viršydamos savo įgaliojimus nurodo apmokėti įmonių veiklai ir funkcijoms nebūdingas išlaidas, nesudaro sutarčių su valstybės įmonėmis dėl biudžeto lėšų panaudojimo, nereikalauja iš valstybės įmonių atsiskaitymo už biudžeto lėšų panaudojimą ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo principais.

Pasitaiko atvejų, kai savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija pavaldžioms valstybės įmonėms nenustato veiklos strategijų, nepatvirtina struktūros ar patvirtina struktūrą, kuri realiai neveikia, nepasinaudoja galimybe suformuoti valdybų ir nereikalauja įmonių skelbti viešai veiklos ataskaitų. Yra atvejų, kai vienos įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendina dvi institucijos.

Per 2006, 2007 ir 2008 m. savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos valstybės įmonėms turtui įsigyti skyrė apie 350,0 mln. Lt. Valstybė, skirdama lėšų valstybės įmonėms turtui

įsigyti, negauna gražos mokesčių pavidalu, nes valstybės įmonės joms skirtas lėšas turtui įsigyti apskaito kaip dotacijas, nedidindamos įmonės savininko kapitalo, nuo kurio mokamas valstybės turto naudojimo patikėjimo teise mokestis.

Pagal 2008 m. finansinių atskaitomybių duomenis, valstybės įmonių turtas sudarė 14,4 mlrd. Lt., tačiau yra valstybės įmonių, kurių valdomo turto vertė neatitinka tikrosios turto vertės, todėl valstybė neturi patikimų duomenų, kokios vertės turtą patikėjimo teise valdo valstybės įmonės.

Ne visais atvejais valstybės įmonės užtikrina efektyvų valstybės turto panaudojimą, nes dalis įmonių valdo jų pagrindinei veiklai vykdyti nereikalingą turtą, o kartais visiškai jo nenaudoja. Kai kuriais atvejais valstybės turtas valdomas nesilaikant Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo įstatyme nustatytų visuomeninės naudos, efektyvumo, racionalumo ir viešosios teisės principų ir nustatytų turto perdavimo reikalavimų.

Valstybės įmonės 2006–2008 m. savo darbuotojams suteikė daugiau kaip 1,5 mln. Lt beprocentinių paskolų. Tokių paskolų teikimas darbuotojams prieštarauja įmonės veiklos tikslams, neteikia naudos įmonei ir rodo neefektyvų apyvartinių lėšų naudojimą, be to, įmonės turi padengti su šiomis paskolomis susijusius mokesčius ir prisiimti riziką šių paskolų negražinimo atveju.

Pagal audito metu pateiktas išvadas Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlėme suformuoti bendrą valstybės įmonių valdymo politiką nustatant, kokioms valstybės įmonėms būtina valstybės įmonių teisinė forma, keisti teisinę formą tų valstybės įmonių, kurių vykdoma veikla neatitinka valstybės įmonių tikslo, ir tų, kurių visos išlaidos padengiamos valstybės biudžeto lėšomis. Įpareigoti savininko teises ir pareigas įgyvendinančias institucijas užtikrinti biudžeto lėšų valstybės įmonėms skyrimo, naudojimo ir atsiskaitymo kontrolę, valstybės įmonių valdomo turto naudojimą efektyvumo, racionalumo, visuomeninės naudos ir viešosios teisės principais, peržiūrėti valstybės įmonių valdomą turtą ir atsisakyti nenaudojamo turto. Svarstyti galimybę paskirti instituciją, kuri koordinuotų ir kontroliuotų valstybės įmonių valdymo politikos įgyvendinimą, analizuotų, apibendrintų ir skelbtų viešai jų veiklos rodiklius.

Lietuvos Respublikos finansų ir ūkio ministerijoms rekomendavome inicijuoti teisės aktų pakeitimus, nustatant pareigą valstybės įmonėms didinti įmonės savininko kapitalą lėšomis, gautomis iš valstybės biudžeto turtui įsigyti.

Lietuvos Respublikos ūkio ministerijai rekomendavome inicijuoti teisės aktų pakeitimus, nustatant kokiais atvejais valstybės įmonėse turi būti sudaromos valdybos, apibrėžti jų formavimo principus.

IŽANGA

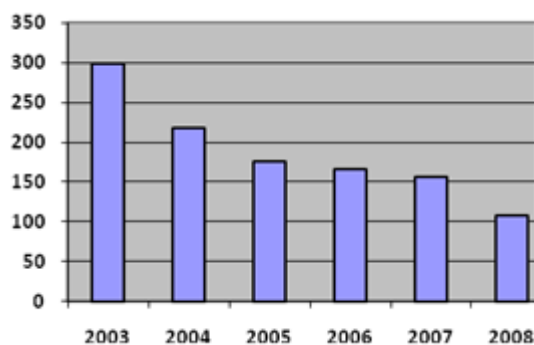
Skirtingose šalyse valstybės valdomos įmonės yra įvairių teisinių formų. Lietuvoje, siekiant įgyvendinti valstybei svarbias funkcijas ir teikti paslaugas, kurių kitų teisinių formų įmonės negali ar nenori atlikti, yra kuriamos ir steigiamos valstybės įmonės. Jos steigiamos iš valstybės turto, siekiant teikti viešąsias paslaugas ir suderinti valstybės ir įmonės interesus.

Valstybės valdomos įmonės turi didelę reikšmę kiekvienos šalies ekonomikoje ir pagrindiniuose infrastruktūros sektoriuose.

Lietuvoje pirmoji valstybinė įmonė įregistruota 1990 m., paskutinė – 2002 m., viena valstybės įmonė perregistruota 2008 m. pabaigoje.

Valstybės įmonių skaičius nuolat mažėja: 2003 m. jų buvo 298, 2004 – 218, 2005 – 176, 2006 – 166, 2007 – 157¹, 2008 – 108 (veikiančios valstybės įmonės).

1 pav. Valstybės įmonių skaičiaus dinamika 2003–2008 m.

Šaltinis – Ūkio ministerija

Valstybė turi veikti kaip aktyvus ir gerai informuotas savininkas ir įgyvendinti aiškia ir nuoseklią nuosavybės politiką, kuri užtikrintų, kad valstybės įmonės būtų valdomas skaidriai, atskaitingai, profesionaliai ir efektyviai. Valdžios institucijos gali daryti lemiamą įtaką valstybės įmonėms ne tik dėl to, kad yra jų savininkės, bet ir dėl įgaliojimų, kuriuos pagal įmonės veiklą reglamentuojančius įstatus turi įmonių valdymo struktūrose.

Valstybės įmonių valdymo kokybė sulaukia vis daugiau dėmesio. Kylančios problemos dėl netinkamos kontrolės ir priežiūros politikos, nepakankamo veiklos skaidrumo, galimos neefektyvios veiklos ir turto panaudojimo kelia visuomenės susirūpinimą ir mažina žmonių pasitikėjimą valstybės institucijomis ir pačia valstybe.

Suvokiant valstybės įmonių svarbą kasdieniniame gyvenime, tikslinga išsiaiškinti valstybės įmonių valdymo procesus, veikimo pobūdį, finansavimą, valstybės turto išsigijimą ir panaudojimą. Valstybės įmonių valdymo auditas įtrauktas į Valstybės kontrolės 2008 m. valstybinio audito programą.

AUDITO APIMTIS IR PROCESAS

Audito objektas – Valstybės įmonių valdymas.

Audito tikslas – Įvertinti valstybės įmonių valdymą ir valstybės turto panaudojimo efektyvumą.

Vertinimo kriterijai:

- valstybės įmonių vykdomos veiklos atitiktis Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme numatytam tikslui;
- valstybės įmonių turto valdymo atitiktis visuomeninės naudos, efektyvumo, racionalumo ir viešosios teisės principams;
- savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų vykdomos priežiūros įtaka valstybės įmonių veiklai;
- gautų pajamų iš biudžeto santykis su visomis įmonės pajamomis.

Audito procesas.

Audituojamas laikotarpis – 2007–2008 metai. Tendencijų ir pokyčių analizės duomenims palyginti buvo naudojami 2006 m. ir 2009 m. duomenys.

Šiam auditui atlikti informacija rinkta iš savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų, valstybės įmonių, VĮ Registrų centro, Statistikos departamento, Mokesčių inspekcijos, Konkurencijos tarybos.

Norėdami išsiaiškinti valstybės įmonių valdymo problemas, kalbėjomės su Aplinkos, Finansų, Kultūros, Susisiekimo, Sveikatos apsaugos, Ūkio, Žemės ūkio ministerijų sekretoriais ir atsakingais darbuotojais, Metrologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos, Farmacijos departamento prie Sveikatos apsaugos ministerijos, Kalėjimo departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriais ir specialistais.

Audito metu analizavome 106 valstybės įmonių finansines atskaitomybes (4 priedas) ir veiklos efektyvumo rodiklius (3 priedas). VĮ „Greminta“ ir VĮ Teisinės informacijos centro neįtraukėme į analizuojamų įmonių sąrašą. VĮ Teisinės informacijos centro dokumentai šiuo metu perduoti LR specialiųjų tyrimų tarnybai, o VĮ „Greminta“ likviduojama.

Norėdami objektyviai įvertinti valstybės įmonių valdymo problemas ir esamą padėtį, iš šiuo metu veiklą vykdančių 106 valstybės įmonių pagrindiniam tyrimui atsirinkome:

1. VĮ „Gyvulių produktyvumo kontrolė“ (savininko teises ir pareigas įgyvendina Žemės ūkio ministerija);
2. VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ (Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos);

3. VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras (Žemės ūkio ministerija);
4. VĮ „Pajūrio vėtrungė“ (Klaipėdos apskrities virštininko administracija);
5. VĮ Vilniaus Gedimino vaistinė (Sveikatos apsaugos ministerija);
6. VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų (Teisingumo ministerija);
7. VĮ „Oro navigacija“ (Susisiekimo ministerija);
8. VĮ Statybos produkcijos sertifikavimo centras (Aplinkos ministerija).

Šias įmones atsirinkome pagal išankstinio tyrimo metu nustatytas problemas, įvertinę finansinių atskaitomybių duomenis ir veiklos efektyvumo rodiklius.

Audito metu nagrinėjome, kokie yra valstybės įmonių reglamentavimo ypatumai, ar savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos užtikrina valstybės įmonių priežiūrą ir kontrolę, analizavome, kaip finansuojamos valstybės įmonės ir kaip efektyviai jos naudoja patikėjimo teise joms perduotą turtą. Taip pat analizavome užsienio šalių praktiką.

Duomenis rinkome taikydami tikrinimo (dokumentų nagrinėjimo), apklausos (pokalbių), palyginimo (rodiklių) statistinės analizės ir kitas procedūras.

Atlikdami šį auditą darėme prielaidą, kad visi auditui pateikti dokumentai yra išsamūs ir galutiniai, o jų kopijos atitinka originalus.

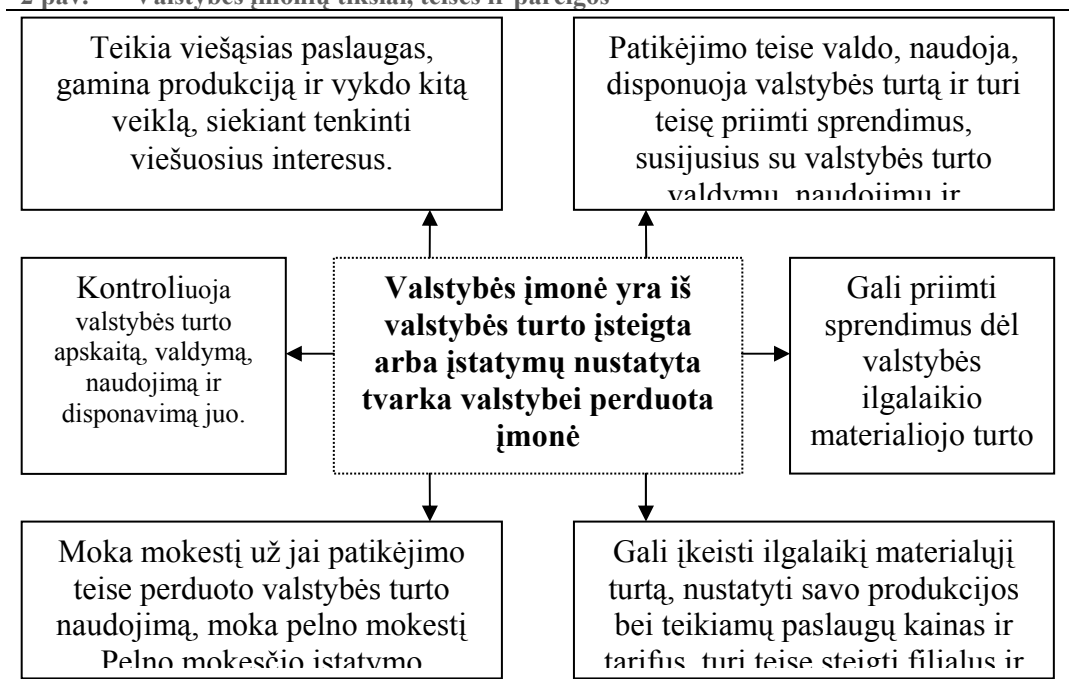
AUDITO REZULTATAI

1. Valstybės įmonių valdymo ypatumai

Valstybės įmonės veiklą vykdo vadovaudamosi Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymu ir jų veiklą reglamentuojančiais teisės aktais.

Valstybės įmonių tikslas – teikti viešąsias paslaugas, gaminti produkciją ir vykdyti kitą veiklą, siekiant tenkinti viešuosius interesus¹.

2 pav. Valstybės įmonių tikslai, teisės ir pareigos

Šaltinis – Valstybės kontrolė

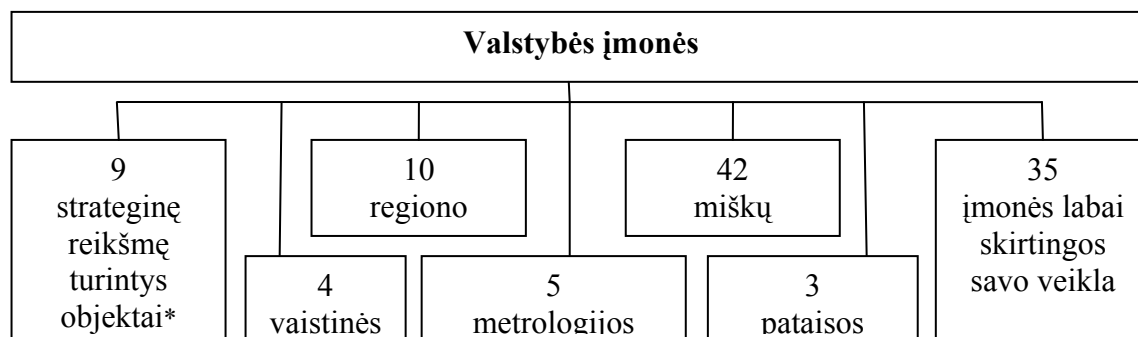
Valstybės įmonės savininkė yra valstybė, kuri įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendina per Vyriausybę arba per vieną jos įgaliotą valstybės valdymo instituciją, kuri įvardinama kaip savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija.

Kiekviena iš šiuo metu veikiančių valstybės įmonių išsiskiria savo tikslais, specifika, infrastruktūra, veiklos pobūdžiu ir kt. Tik dalį šių įmonių galima sugrupuoti pagal veiklos pobūdį (miškų urėdijos, regiono keliai, vaistinės, pataisos namai ir kt.), o kitos įmonės labai skirtingos savo vykdoma veikla ir turi skirtingus veiklos tikslus (sutvarkyti ir palaidoti įmonei perduotas

¹ Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo pakeitimo įstatymas, 2003-12-16 Nr. IX-1895.

radioaktyviausias atliekas, užtikrinti nešališką, tikslų, greitą pieno mėginių tyrimą fiziniams ir juridiniams asmenims ir kt.).

3 pav. Valstybės įmonių pasiskirstymas

* Strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčios įmonės

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Norime pažymėti, kad 19 valstybės įmonių yra įtrauktos į strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių sąrašą². Šiai kategorijai priskirti: 3 aerouostai, IAE, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, Vidaus vandens kelių direkcija, Lietuvos naftos produktų agentūra, „Automagistralė“, „Oro navigacija“ ir 10 regiono kelių įmonių.

Iš viso valstybės įmonių sąrašo galime išskirti ir tas valstybės įmones (miškų urėdijos, regiono kelių įmonės ir kt.), kurios patikėjimo teise valdo turtą, išimtinę nuosavybės teise priklausantį valstybei³.

Audito metu analizavome, kuo valstybės įmonės išsiskiria iš kitą teisinę formą turinčių įmonių, ir palyginome (1 priedas), kokie yra valdymo skirtumai tarp įmonių, įstaigų ir institucijų, kurių valdyme vienokiomis ar kitokiomis teisėmis dalyvauja valstybė per Lietuvos Respublikos Vyriausybę ar jos įgaliotą instituciją:

- Valstybės įmonės steigėja gali būti tik valstybė, o akcinės bendrovės steigėjai gali būti ir fiziniai ir juridiniai asmenys, viešąsias įstaigas gali steigti valstybė, savivaldybės ir kiti iš įstaigos veiklos nesiekiantys sau naudos asmenys, o biudžetinė įstaiga steigiama įstatymo nustatyta tvarka.
- Valstybės įmonės, skirtingai negu biudžetinės ar viešosios įstaigos ar akcinės bendrovės, savo veikla turi tenkinti viešuosius interesus ir siekti pelno.
- Valstybės įmonės, taip pat kaip biudžetinės ir viešosios įstaigos, yra viešieji juridiniai asmenys, kurie, skirtingai negu privatūs juridiniai asmenys (akcinės bendrovės), turi

²Lietuvos Respublikos strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymas, 2002-10-10 Nr. IX-1132.

³Lietuvos Respublikos Konstitucija, 47 straipsnis.

specialųjį teisnumą, t.y. jie gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams.

- Valstybės įmonių savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija taip pat kaip biudžetinės ir viešosios įstaigų valdymo organai, tačiau skirtingai negu privačių juridinių asmenų (akcinių bendrovių) dalyviai, neturi teisės iš įmonės gauti naudos, o valdymo organų nariai – pelno dalies.
- Valstybės įmonių valdyme tiesiogiai dalyvauja įmonės vadovas ir valstybė per Vyriausybę ar jos įgaliotą instituciją. Akcinės bendrovės ar viešosios įstaigos valdymo organai yra vadovas ir atitinkamai visuotinis akcininkų ar dalininkų susirinkimas. Biudžetinės įstaigos valdymo organas yra vadovas.

Palyginus valstybės įmonių ir akcinių bendrovių valdymą, galima teigti, kad valstybės įmonėse yra mažiau lankstus nuosavybės ir valdymo teisių paskirstymo modelis. Be to, valstybės įmonių veiklos organizavimo forma, skirtingai negu akcinių bendrovių, neleidžia dalinio valstybės nuosavybės teisių perdavimo, valstybei pasiliekant sprendimų priėmimo kontrolę.

1.1. Ar žinomas tikslus valstybės įmonių skaičius

Nuo 1990 m. spalio 1 d. iki 1994 m. gruodžio 31 d. galiojusiame Valstybinių įmonių įstatyme⁴ buvo reglamentuota valstybinių įmonių ir valstybinių akcinių įmonių veikla.

Kartu įsigaliojus Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymui ir naujai Akcinių bendrovių įstatymo redakcijai (1995 m.) dalis anksčiau buvusių valstybinių įmonių buvo privatizuotos, likviduotos ar reorganizuotos į akcines bendroves. Kita dalis valstybinių įmonių, įtrauktų į neprivatizuotinų iki 2000 metų įmonių sąrašą, buvo pertvarkytos į biudžetines įstaigas, savivaldybės įmones, o kitos – į valstybės įmones. Kai kurių įmonių pertvarkymas į valstybės įmones buvo prilygintas jų steigimui.

Valstybės įmonių skaičius nuolat mažėjo, nes sprendimai likviduoti ar reorganizuoti vieną ar kitą valstybės įmonę buvo priimami nutarimu, dalyvaujant Vyriausybei ir savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai, kuri tiesiogiai dalyvauja valstybės įmonių valdyme.

Pavyzdys

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009-06-03 nutarimu Nr. 520 nutarta nutraukti VĮ „Greminta“ veiklą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009-09-09 nutarimu Nr. 1081 nutarta nutraukti VĮ Vilniaus Gedimino Technikos universiteto Eismo mokomojo centro veiklą.

VĮ Registrų centras yra pagrindinis šaltinis identifikuojant valstybės įmonių skaičių, tačiau siekdami patikslinti šiuo metu veikiančių valstybės įmonių skaičių ir rinkdami informaciją iš

⁴ Lietuvos Respublikos valstybinių įmonių įstatymas, 1990-09-25 Nr. I-604.

skirtingų institucijų ir įstaigų, pastebėjome, kad skirtingos institucijos pateikia skirtingą valstybės įmonių skaičių.

Pavyzdys

Statistikos departamento duomenimis, 2006-12-31 buvo 114 valstybės įmonių, Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis – 122, 2007-12-31 duomenimis, atitinkamai 110 ir 113 valstybės įmonių.

VĮ Registrų centro duomenimis, 2008-12-01 buvo 125 veikiančios valstybės įmonės; Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, 2008-12-31 buvo 112, o savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos duomenimis, buvo 108 valstybės įmonės.

VĮ Registrų centro duomenimis, 2009-09-01 yra 122 veikiančios valstybės įmonės.

Valstybės įmonių skaičių sužinojome tik susirinkę duomenis iš savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų. Nustatėme, kad 2009-06-01 duomenimis iš viso yra 108 veikiančios valstybės įmonės ir 38 valstybės įmonės, kurios yra neveikiančios, t.y. likviduojamos, bankrutuojančios arba likusios neišregistruotos iš Juridinių asmenų registro.

Pastebėjimas

VĮ Registro centro, tvarkančio Juridinių asmenų registrą, pateikta informacija apie Juridinių asmenų registre įregistruotas valstybės įmones nesutampa su kitų institucijų pateikta informacija. Pastebėjome, kad Registrų centro pateikiami duomenys apie konkrečias valstybės įmones ne visuomet yra tikslūs – netiksliai nurodoma savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija.

Tai, kad institucijos pateikia skirtingą valstybės įmonių skaičių, rodo, kad savininkas (valstybė) neturi pakankamos, tikslios informacijos apie valdomas valstybės įmones.

1.2. Ar visoms valstybės įmonėms būtinas valstybės įmonių teisinė forma

Kaip buvo minėta, valstybės įmonės labai skirtingos, užsiima įvairia veikla, todėl, norint įvertinti bendrą valstybės įmonių valdymo politiką, reikia analizuoti kiekvienos valstybės įmonės veiklą atskirai.

Audito metu detaliau analizavome tik dalies valstybės įmonių veiklą, jų pajamų struktūrą, finansinius rodiklius ir kt. Pastebėjome, kad yra tokių valstybės įmonių, kurios teikia visuomenei nereikšmingas paslaugas arba vykdydamos veiklą pajamų neuždirba, o visos jų sąnaudos padengiamos biudžeto lėšomis. Tokios valstybės įmonės neatitinka šiai teisinei formai įstatymu nustatytų reikalavimų:

- VĮ Poilsio namų „Baltija“ pagrindinis veiklos tikslas – teikti apgyvendinimo paslaugas. Mūsų nuomone, šiai veiklai vykdyti nebūtina valstybės įmonės teisinė forma, nes įmonė naudodamasi valstybės turtu gauna biudžeto asignavimus ir vykdo veiklą, kurią vykdo (gali vykdyti) ir privatūs juridiniai asmenys.

- VĮ „Pajūrio vėtrungė“ įstatuose nurodytas įmonės tikslas – teikti viešąsias paslaugas eksploatuojant, administruojant ir nuomojant patikėjimo teise valdomą nekilnojamąjį turtą bei vykdyti kitą veiklą siekiant tenkinti viešuosius interesus. VĮ „Pajūrio vėtrungė“ pagrindines pajamas gauna iš nekilnojamojo turto nuomos, nedidelę dalį pajamų uždirba už pastato priežiūrą ir inžinierinių įrenginių eksploataciją.

Kadangi šių įmonių tikslas neatitinka Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme numatytų tikslų, galime teigti, kad jų teisinė forma turėtų būti kita. Nekilnojamojo turto nuoma, apgyvendinimo paslaugų teikimas – kelios tokių veiklų, kuriomis užsiima (gali užsiimti) privatūs juridiniai asmenys. Tokią veiklą, mūsų nuomone, neprivalu ir nebūtina vykdyti būtent valstybės įmonių teisinę formą turinčioms įmonėms.

- Žemės ūkio ministerija padengia visas VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro patirtas išlaidas pavestoms funkcijoms vykdyti, išskyrus nusidėvėjimo sąnaudas. Kadangi nusidėvėjimo sąnaudos nepadengiamos, įmonės veikla nuostolinga ir kasmet mažėja nuosavas kapitalas.

Žemės ūkio ministerijos darbuotojų nuomone, svarbiausia kad įmonė atliktų jai pavestas funkcijas, o veiklos rezultatas (pelnas) ir veiklos efektyvumas – nėra taip svarbu.

- VĮ Energetikos agentūra įgyvendina Nacionalinės energetikos strategijos programos priemones ir pagal pavedimo sutartis su Energetikos ministerija gauna lėšas visų sąnaudų kompensavimui, kurias apskaito kaip dotacijas. Įmonė gauna pajamas ir uždirba pelną tik iš finansinės, investicinės ir kitos veiklos.

Tokiu atveju, kai visos įmonės išlaidos padengiamos biudžeto lėšomis, kyla klausimas, ar tikslinga reikalauti, kad tokios įmonės vykdytų užsibrėžtus tikslus, siektų pelno ir veiktų turėdamos valstybės įmonės teisinę formą.

Pokalbių su savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų darbuotojais metu įsitikiname, kad kiekviena institucija turi labai skirtingą nuomonę apie valstybės įmonių teisinės formos reikalingumą, valstybės įmonių valdymą, jų vykdomos veiklos svarbą ir ateities perspektyvas. Tai rodo, kad nėra bendrų nuostatų dėl valstybės įmonių valdymo politikos.

Pastebėjimas

Ūkio ministerija pagal jai pavestas funkcijas dalyvauja formuojant ir įgyvendinant politiką įmonių teisės ir įmonių valdymo srityje.

Viena iš valstybės įmonių steigimo ir valdymo problemų – teisės aktuose nėra aiškiai apibrėžta, kas yra viešasis interesas⁵, kokios viešosios paslaugos turi būti teikiamos, tenkinant

⁵ LR Konstitucinio Teismo praktikoje viešuoju interesu laikoma tai, kas yra objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei.

viešąjį interesą. Kai neapibrėžta viešojo intereso sąvoka, valstybės įmonės gali savaip interpretuoti viešąjį interesą, t.y. vykdyti tik komercinę veiklą ir uždirbti pajamas naudodamosi valstybės turtu.

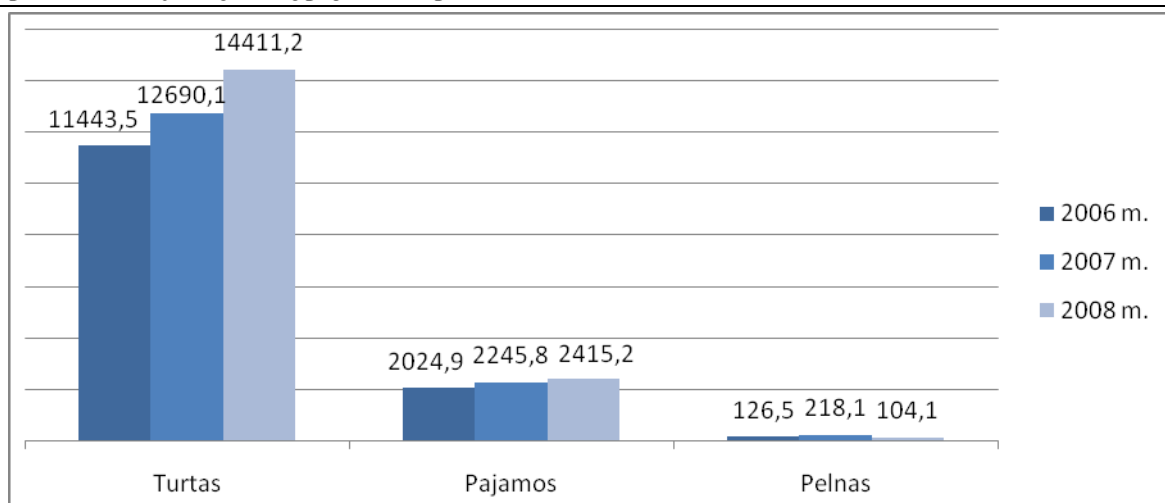
Šiuo metu nėra suformuotos aiškios valstybės politikos valstybės įmonių atžvilgiu, kokią veiklą turi vykdyti ir kokias viešąsias paslaugas, svarbias visuomenei, turi teikti būtent valstybės įmonių teisinę formą turinčios įmonės, kokią grąžą valstybei jos turėtų duoti. Valstybės įmonės, nesiekiančios įstatymu joms nustatytų tikslų – teikti viešąsias paslaugas, gaminti produkciją ir vykdyti kitą veiklą tenkinant viešuosius interesus – neturėtų būti tokios teisinės formos.

Tikėtina, kad ir kitų valstybės įmonių teisinė forma gali neatitikti Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo nuostatų reikalavimų, todėl, mūsų nuomone, tikslinga peržiūrėti visų valstybės įmonių teisinę formą.

2. Valstybės įmonių ekonominė nauda

Valstybės įmonės naudodamos valstybės turtą gauna pajamas ir uždirba pelną. Audito metu palyginome, kokias pajamas gavo ir koki pelną uždirbo visos valstybės įmonės per 2006–2008 m. laikotarpį (4 pav.).

4 pav. Valstybės įmonių pajamos ir pelnas 2006, 2007 ir 2008 m., mln. Lt

Šaltinis – Valstybės įmonių 2006, 2007 ir 2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys

Per audituojamą laikotarpį didesnė dalis valstybės įmonių dirbo pelningai. Per 2007 m. tik šešios, o 2008 m. – 17 įmonių patyrė nuostolį. Nepaisant to, kad valstybės įmonės dirbo pelningai, pelningumo rodikliai jose buvo nepatenkinami ir turto grąža mažesnė nei 8 proc. (3 priedas).

Pastebėjimas

2.3 skyrelyje minima, kad valstybės įmonių turto vertė neatitinka tikrosios įmonių turto vertės, todėl ir turto grąžos

rodiklis neatspindi tikros padėties.

2.1. Ar visos valstybės įmonės siekia pelno

Kaip buvo minėta, valstybės įmonių tikslas – teikti viešąsias paslaugas, gaminti produkciją ir vykdyti kitą veiklą, siekiant tenkinti viešuosius interesus. Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas reglamentuoja pelno paskirstymą, tai rodo, kad valstybės įmonės ne tik turi siekti tikslo tenkinti viešuosius interesus, bet ir gauti pelną iš vykdomos veiklos.

Audito metu, bendraudami su valstybės įmonių vadovais ir nagrinėdami valstybės įmonių veiklos ataskaitas, taip pat pokalbių su savininkų teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų darbuotojais metu, pastebėjome, kad nėra vieningos nuomonės, kokio rezultato turi siekti valstybės įmonės.

Pavyzdys

1. Sveikatos apsaugos ministerijos nuomone, šiuo metu netikslinga reorganizuoti tiek VĮ Vilniaus Gedimino vaistinę, tiek kitas vaistines, nes vaistinės išsilaiko pačios, joms neskiriamas finansavimas iš biudžeto, gyventojams jos naudingos, valstybė turėtų turėti kelias vaistines kaip strategines dėl pilnavertės farmacinės paslaugos užtikrinimo. Farmacijos departamento prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuomone, šių įmonių pelnas mažėja, jos neišlaiko konkurencijos, neturi papildomų lėšų investicijoms ir šių įmonių ateities perspektyvos neaiškios.

2. VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ 2007 m. veiklos ataskaitoje teigiama, kad „įmonės pagrindinis tikslas nėra pelno siekimas, kurio pagal įmonės veiklą reglamentuojančius teisės aktus, įmonė neturi teisės skirstyti savo savininkams ir (arba) jų dalyviams. Dėl to pagal pelno mokesčio įstatymo nuostatas mūsų įmonė priskiriama prie ne pelno siekiančių įmonių. Kaip ir dauguma pasaulyje tokio tipo įstaigų, mūsų įmonė besąlygiškai atleista nuo pelno mokesčio mokėjimo, o visas mūsų pelnas turi būti skiriamas į privalomą rezervą.“

3. Valstybės įmonėse savininko teises ir pareigas įgyvendinančios Žemės ūkio ministerijos specialistų teigimu svarbiausia siekti, kad valstybės įmonės įgyvendintų joms deleguotas funkcijas, o pelno siekimas, jų nuomone, nėra įmonės tikslas.

4. Susisiekimo ministerijos darbuotojų teigimu, tos įmonės, kurios teikia viešąsias paslaugas ir naudoja valstybės turta, neturėtų dirbti kaip pelno siekiančios įmonės, nes iš esmės jos yra sukurtos infrastruktūros valdytojais.

Ankstesnėje Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo redakcijoje buvo nurodyta, kad, jei įmonė dirba nuostolingai, steigėjas privalo svarstyti, ar administracijos vadovas yra tinkamas toliau eiti pareigas. Tai rodo, kad visos valstybės įmonės privalėjo siekti pelno.

Valstybės įmonės vykdo veiklą, susijusią su viešųjų paslaugų teikimu, jos vykdo ir ūkinę-komercinę veiklą, dalyvauja rinkoje su privataus kapitalo įmonėmis, todėl jos turėtų siekti pelno, kad užtikrinti veiklos tęstinumą.

Siekdamos užtikrinti kokybiškų viešųjų paslaugų teikimą, valstybės įmonės turi investuoti, jeigu pelno neuždirba, joms gali nepakakti lėšų investicijoms. Tokiu atveju, investicijų poreikis tenkinamas biudžeto lėšomis arba iš viso neinvestuojama. Neinvestuodamos įmonės regresuoja, jų veiklos perspektyvos tampa abejotinos.

Pagrindinio tyrimo metu, nagrinėjant pasirinktų valstybės įmonių veiklą, įmonių valdyme pasigedome bendros nuostatos, kam valstybės įmonės turėtų teikti pirmenybę: ar mažiausiomis kainomis teikti paslaugas, tenkinant viešąjį interesą, ar ir siekti didesnio pelno.

Kiekvienos įmonės tikslai yra jos veiklos orientyras ir savotiškas įmonės veiklos vertinimo kriterijus. Kadangi valstybės įmonių pagrindinis tikslas – teikti viešąsias paslaugas, ne visais atvejais jos siekia uždirbti pelną. Tokiu atveju kyla veiklos tęstinumo rizika.

Uždirbtą pelną valstybės įmonės paskirsto pagal Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 15 str. nuostatas, o pelno (nuostolių) paskirstymo projektą kartu su įmonės metine finansine atskaitomybe pateikia tvirtinti įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai. Projekte turi būti nurodyta:

- 1) paskirstytinasis pelnas (nuostoliai);
 - pelno dalis, skiriama į privalomąjį rezervą;
 - pelno dalis, skiriama į rezervus, naudojamus darbuotojų premijoms, socialiniams, kultūriniais ir panašiams tikslams;
 - pelno dalis, skiriama į kitus rezervus;
- 2) nepaskirstytasis pelnas (nuostoliai), perkeliamas (perkeliami) į kitus finansinius metus.

Valstybės įmonės turi kaupti privalomąjį rezervą tol, kol jo dydis sudarys 1/10 savininko kapitalo vertės. Audito metu pastebėjome, kad kai kurios valstybės įmonės turi sukaupusios pakankamai privalomojo rezervo, tačiau, savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos nurodymu, ir toliau jį kaupia.

Pavyzdys

VĮ Vilniaus Gedimino vaistinės privalomojo rezervo likutis 2008 m. gruodžio 31 d. buvo 233642 Lt, o tai sudaro apie 36 proc. įstatinio kapitalo, t.y. beveik 4 kartus daugiau, negu numatyta įstatyme.

Mūsų nuomone, įmonė šias lėšas galėtų panaudoti efektyviau, papildydama kitus rezervus ir panaudodama juos įstatuose nustatytiems tikslams: investicijoms, rezervui darbuotojų kvalifikacijai kelti ir kt.

Į rezervus darbuotojų premijoms, socialiniams, kultūriniais ir panašiams tikslams įmonės gali skirti ne daugiau kaip 1/5 paskirstytinojo pelno, tačiau pastebėjome, kad kai kuriose valstybės įmonėse darbuotojams mokamos premijos, nors ir nebuvo sudaryta rezervo.

Pavyzdys

VĮ „Pajūrio vėtrungė“ rezervas darbuotojų premijoms 2006–2008 m. nebuvo sudarytas, tačiau įmonės darbuotojams 2007 m. ir 2008 m. išmokėta atitinkamai 9 960 ir 5 080 Lt premijų ir pašalpų.

Atlikdami auditą pastebėjome, kad valstybės įmonėse nepaskirstyto pelno likutis paskirsčius pelną lieka gana didelis, 2007 m. – 274,9 mln. Lt, o 2008 m. – 203,1 mln. Lt.

Norime pažymėti, kad pelno paskirstymo principai nenumato valstybei galimybės pasinaudoti valstybės įmonių sukauptu nepaskirstytu pelnu.

Pastebėjimas

Pagal Biudžeto sandaros įstatymo 13 straipsnį **valstybės biudžeto pajamas sudaro**: 1) pajamos iš mokesčių, gaunamos į valstybės biudžetą pagal įstatymus ir kitus teisės aktus; 2) **pajamos iš valstybės turto**; 3) valstybės biudžetinių įstaigų pajamos; 4) negražintina finansinė parama (piniginės lėšos); 5) dotacijos; 6) kitos pajamos. Į valstybės biudžeto pajamas įskaitomos įmokos už ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimą, išskyrus kai atnaujinamas valstybės nekilnojamasis turtas.

Atsižvelgiant į Biudžeto sandaros įstatymo 13 straipsnį, svarstyтина, ar valstybės įmonių veiklos pelnas neturėtų būti valstybės biudžeto pajamos.

Teisės aktuose nenumatyta galimybė Valstybei pasinaudoti valstybės įmonių sukauptu nepaskirstytu pelnu. Todėl valstybė kaip savininkė iš valstybės įmonių uždirbto pelno negali gauti finansinės naudos.

2.2. Kokie valstybės įmonių pajamų šaltiniai

Audito metu nustatėme, kad iš 108 valstybės įmonių 80 (arba 75 proc.) mažesnę ar didesnę dalį lėšų veiklai vykdyti gauna iš valstybės biudžeto. Šios lėšos sudaro apie ketvirtadalį (24 proc.) visų valstybės įmonių pajamų (1 lentelė).

1 lentelė. Gautų biudžeto lėšų ir valstybės įmonių pajamų santykis

	Valstybės įmonių pajamos, mln. Lt	Valstybės įmonių gautos* biudžeto lėšos, vykdant programos priemones, mln. Lt	Santykis, gautų biudžeto lėšų ir įmonių pajamų, proc.
2006 m.	2024,9	478,7	24
2007 m.	2245,8	512,7	23
2008 m.	2415,2	691,3	29

* be dotacijų ir subsidijų

Šaltinis – Valstybės įmonių 2007 m. finansinės atskaitomybių duomenys ir savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų pateikti duomenys

Audito metu detaliau nagrinėjome 8 valstybės įmonių pajamas ir gautas valstybės biudžeto lėšas (2 lentelė).

2 lentelė. Gautų biudžeto lėšų ir valstybės įmonių pajamų santykis

	Valstybės įmonių pajamos, tūkst. Lt		Valstybės įmonių gautos* biudžeto lėšos, vykdant programos priemones, tūkst. Lt		Santykis, gautų biudžeto lėšų ir įmonių pajamų, proc.	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
VĮ Vilniaus Gedimino vaistinė	4194,00	3431,52	-	-	-	-
VĮ „Gyvulių produktyvumo kontrolė“	15952,63	17762,07	9056,20	11503,37	57	65
VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras	332,48	307,99	13234,00	13847,00	100 proc.	kompensuojamos visos sąnaudos

VĮ „Klaipėdos regiono keliai“	27637,91	33616,06	24333,52	31156,18	88	93
VĮ „Pajūrio vėtrungė“	638,81	676,12	-	-	-	-
VĮ „Oro navigacija“	78298,34	78384,29	-	-	-	-
VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų	21270,56	23117,16	684,00	639,60	3	3
VĮ Statybos produkcijos sertifikavimo centras	3100,57	3925,47	-	-	-	-
* išskyrus turtui įsigyti						

Šaltinis – Valstybės įmonių 2007–2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys ir savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų pateikti duomenys

Valstybės įmonės iš valstybės biudžeto lėšas gauna šiais būdais: skiriant asignavimus išlaidoms, programos priemonių vykdymui (pasirašant sutartis), skiriant lėšas turtui įsigyti, kapitalui formuoti ar funkcijoms vykdyti.

▪ Skiriant asignavimus išlaidoms

Biudžeto sandaros įstatyme⁶ nustatyta, kad asignavimai gali būti skiriami tik tiems subjektams, kurie atlieka viešojo administravimo funkcijas. Valstybės įmonėms numatyta teisė atlikti viešąjį administravimą, jeigu joms pagal įstatymus suteikti įgaliojimai⁷.

Pastebėjimas

Nei Viešojo administravimo įstatyme, nei kituose teisės aktuose neįtvirtinti kriterijai, pagal kuriuos būtų priimami sprendimai suteikti valstybės įmonėms įgaliojimus vykdyti viešojo administravimo funkcijas.

Atlikdami auditą nustatėme, kad iš visų valstybės įmonių tik vienai, VĮ Poilsio namams „Baltija“, kasmet skiriami biudžeto asignavimai išlaidoms ir turtui įsigyti: 2006 m. skirta 1094 tūkst. Lt; 2007 m. – 1274 tūkst. Lt; 2008 m. – 1194 tūkst. Lt.

Norime pastebėti, kad VĮ Poilsio namų „Baltija“ funkcijos nėra pavestos įstatymu, o jos vykdoma veikla – apgyvendinimo paslaugų teikimas – nėra viešojo administravimo funkcija. Ši įmonė neturėtų būti biudžeto asignavimų valdytoja.

Pastebėjimas

2009 m. buvo numatyta skirti 1933,0 tūkst. Lt, iš jų 1050,0 tūkst. Lt turtui įsigyti, tačiau vėliau suma sumažinta iki 160,0 tūkst. Lt.

VĮ Poilsio namai „Baltija“ nevykdo viešojo administravimo funkcijų ir nėra viešojo administravimo subjektas, bet jai skiriami biudžeto asignavimai išlaidoms, nors to nenumato Biudžeto sandaros įstatymas.

▪ Programos priemonių vykdymui (pasirašant sutartis)

Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, skirdamos biudžeto lėšas subjektui, kuris yra viešojo administravimo subjektas, turi pasirašyti su juo biudžeto lėšų naudojimo sutartį⁸.

⁶ Biudžeto sandaros įstatymas 1990-07-30 Nr. I-430

⁷ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas 1999-06-17 Nr. VIII-1234, 4 str. 6 d.

Norime pastebėti, kad minėtas sutartis jos turėtų sudaryti ir su valstybės įmonėmis, kurios vykdo viešojo administravimo funkcijas.

Audito metu nustatėme, kad pasitaiko atveju, kai biudžeto lėšų naudojimo sutartys nesudaromos.

Pavyzdys

Asignavimų valdytojai – Kalėjų departamentas prie Teisingumo ministerijos ir Žemės ūkio ministerija – nėra sudarę biudžeto lėšų naudojimo sutarčių atitinkamai su valstybės įmone prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų ir VĮ „Gyvulių produktyvumo kontrolė“.

Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos nesudarydamos sutarčių su valstybės įmonėmis dėl biudžeto lėšų panaudojimo nesilaikė Vyriausybės nutarimu patvirtintų taisyklių 79-1 punkto reikalavimų. Kadangi nesudarytos sutartys su valstybės įmonėmis, neužtikrinama biudžeto lėšų panaudojimo kontrolė.

Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos pirkdamos darbus ir paslaugas iš valstybės įmonių, kurios nėra viešojo administravimo subjektai ar nevykdo viešojo administravimo funkcijų, turi vadovautis Viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka¹³.

Pastebėjimas

LR valstybės kontrolės 2009-05-29 valstybinio audito ataskaitoje „Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijoje atlikto finansinio (teisėtumo) audito rezultatų“ pažymėta, kad Žemės ūkio ministerija nesivadovaudama Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatomis neteisėtai finansavo:

- valstybės įmonę Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūrą;
- valstybės įmonę Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centrą.

Tai rodo, kad yra atveju, kai savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos ne viešojo administravimo funkcijoms priskirtus darbus ir paslaugas iš valstybės įmonių perka ne Viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka, todėl tikėtina, kad paslaugos nupirktos ne pačiu ekonomiškiausiu būdu.

Biudžeto asignavimo valdytojai, skirdami lėšų valstybės įmonėms, turi užtikrinti lėšų panaudojimą pagal tikslinę paskirtį, paskirtų asignavimų naudojimo teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą ir rezultatyvumą. Audito metu nagrinėjome, kaip valstybės įmonės atsiskaito už valstybės biudžeto lėšų panaudojimą:

- VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras ir VĮ „Gyvulių produktyvumo kontrolė“ pildo Biudžeto išlaidų sąmatos įvykdymo ataskaitą (forma Nr. 2). Iš šios formos duomenų negalime spręsti, ar įmonė panaudojo lėšas ekonomiškai, efektyviai ir rezultatyviai;

⁸Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-05-14 nutarimas Nr. 543 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“.

- VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų Kalėjų departamentui neatsiskaito už skirtų biudžeto lėšų panaudojimą, o tik pateikia ataskaitas apie pagrindinius gamybos rodiklius, iš kurių negalima detaliau įvertinti, ar tinkamai buvo panaudotos iš biudžeto skirtos lėšos;
- VĮ Klaipėdos regiono keliai atsiskaito pagal Lietuvos automobilių kelių direkcijos parengtas strateginių veiklos planų įgyvendinimo ataskaitų rengimo rekomendacijas.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad valstybės įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančioms institucijoms už biudžeto lėšų panaudojimą visiškai neatsiskaito ar atsiskaito labai skirtingai.

Valstybės įmonės vykdo programų priemones, prisideda prie savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų strateginių planų įgyvendinimo, tačiau ne visos savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos reikalauja iš valstybės įmonių atsiskaitymo už biudžeto lėšų panaudojimą ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo principais.

▪ Skiriant lėšas turtui įsigyti, kapitalui formuoti ar funkcijoms vykdyti

Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos valstybės įmonėms skiria lėšų išlaidoms ir negautoms pajamoms kompensuoti arba turtui įsigyti. Šias lėšas, vadovaujantis Verslo apskaitos standartais, įmonės apskaito kaip dotacijas, subsidijas.

Dotacijos yra finansavimo šaltinis, nes traktuojamos kaip negražinama parama. Dotacijos paprastai skiriamos toms šakoms, kurios neturi vidinių finansavimo šaltinių, o joms plėtoti teikiamas prioritetas. Apskaitoje dotacijos, susijusios su turtu, nurašomos dalimis, lygiomis apskaičiuoto nusidėvėjimo sumoms, o dotacijos, susijusios su pajamomis, nurašomos dalimis, didinant pajamas arba mažinant sąnaudas. 3 lentelėje pateikiame visų valstybės įmonių dotacijų, subsidijų likutį, kuris rodo didelį valstybės įmonėms skiriamų iš biudžeto lėšų mastą.

3 lentelė. Dotacijų, subsidijų likutis, mln. Lt

2007 m.	2008 m.
1 903,6	2 146,0
Šaltinis – Valstybės įmonių 2007 ir 2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys	

Audito metu rinkdami informaciją iš 8 valstybės įmonių apie apskaitytas dotacijas nustatėme, kad šios įmonės 2007–2008 m. iš valstybės biudžeto gautas lėšas – 51,7 mln. Lt – apskaitė kaip dotacijas, subsidijas.

Pagal 8-ąjį Verslo apskaitos standartą įmonės savininko kapitalas yra lygus įmonei perduoto turto, jei tai nėra dotacija, vertei, nurodytai perdavimo akte⁹. Tai reiškia, kad valstybės įmonės, apskaitydamos skiriamas lėšas kaip dotacijas, neprivalo didinti įmonės savininko kapitalo.

Norime pastebėti, kad Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 13 str. nustatyta, kad „perduodant įmonės savininko turtą patikėjimo teise turi būti nurodyta, kurioje nuosavo kapitalo

⁹ 8-asis verslo apskaitos standartas „Nuosavas kapitalas“, 43 p.

dalyje turi būti registruojamas įmonės turto vertės padidėjimas. Ši nuostata netaikoma, kai įmonei perduodamas turtas yra dotacija“.

Šiuo metu galiojančiame Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme, priešingai negu anks-
tesnėje redakcijoje, nenustatyta, kokiais atvejais turi būti didinamas įmonės savininko kapitalas.

Audito metu nustatėme, kad valstybės įmonės skirtingai nurodo dotacijų įtaką įmonės savininko kapitalui, t.y. vienos valstybės įmonės didina įmonės savininko kapitalą, kitos – ne.

4 lentelė. Valstybės įmonių 2007, 2008 m. gautos dotacijos, subsidijos (tūkst. Lt)

Valstybės įmonės pavadinimas	2007 m.	2008 m.	Pastabos
VĮ Gyvulių produktyvumo kontrolė	229,9 – dotacija ilgalaikiam turtui įsigyti iš VIP ¹⁰ ; 8308,0 - GPK dalinis finansavimas, skirtas įkainio daliai kompensuoti (negautoms pajamoms kompensuoti); 748,2 - subsidija patirtoms sąnaudoms kompensuoti (gyvulių skerdenų klasifikavimo sistemos įgyvendinimas);	310,0 – dotacija ilgalaikiam turtui įsigyti iš VIP; 10679,0 – GPK dalinis finansavimas, skirtas įkainio daliai kompensuoti (negautoms pajamoms kompensuoti); 804,4 – subsidija patirtoms sąnaudoms kompensuoti (gyvulių skerdenų klasifikavimo sistemos įgyvendinimas); 20,0 – dotacija paramos priemonė.	Gautomis lėšomis iš VIP didinamas įmonės savininko kapitalas.
VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras	1497,9 – dotacija ilgalaikiam turtui įsigyti; 13234,0 – dotacija funkcijoms vykdyti.	1000,0 – dotacija ilgalaikiam turtui įsigyti iš VIP; 13847,0 – dotacija funkcijoms vykdyti.	Įmonės savininko kapitalo nedidina.
VĮ Klaipėdos regiono keliai	Negauna dotacijų		Gauna tiesiogiai turtu ir didina įmonės savininko kapitalą. Pirkimus vykdo savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija.
VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataiso namų	474,3 – dotacija nuteistųjų darbo užmokesčio sąnaudoms kompensuoti.	479,6 – dotacija nuteistųjų darbo užmokesčio sąnaudoms kompensuoti.	
VĮ Statybos produkcijos sertifikavimo centras		41,73 – dotacija pastatų energinio naudingumo direktyvos įgyvendinimui Europos Sąjungoje.	
Šaltinis – Valstybės įmonių pateikti duomenys			

Pastebėjimas

Analizuodami pagrindiniam tyrimui nepasirinktų valstybės įmonių 2007 m. finansines atskaitomybes, pastebėjome, kad tokia situacija, kai įmonės skirtingai apskaito dotacijas, yra ir kitose valstybės įmonėse:

VĮ Vidaus vandens kelių direkcija didina savininko kapitalą gautomis dotacijomis iš valstybės biudžeto ir ES struktūrinių fondų.

VĮ Klaipėdos valstybinis jūrų uostas ir VĮ Tarptautinis Vilniaus oro uostas nedidina savininko kapitalo gautomis dotacijomis.

Valstybės įmonės už valstybei nuosavybės teise priklausančio ir valstybei įmonei patikėjimo teise perduoto turto naudojimą moka mokesį. Mokesčio objektas – valstybės įmonės savininko

¹⁰ VIP – Valstybės investicijų programa.

patikėjimo teise valstybės įmonei perduotas turtas, kurio vertė prilyginama valstybės **įmonės savininko kapitalui**. Todėl labai svarbu, kaip valstybės įmonės apskaito lėšas, gautas turtui įsigyti, nes nuo to, ar jos didina ar ne įmonės savininko kapitalą, priklauso mokesčio už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise dydis.

Audito metu surinkome informaciją iš savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų, kiek lėšų skirta valstybės įmonėms turtui įsigyti. Per 2006, 2007 ir 2008 m. – apie 350,0 mln. Lt. Darant prielaidą, kad šia suma būtų buvęs padidintas įmonės savininko kapitalas, į biudžetą valstybės įmonės būtų sumokėjusios apie 3 mln. Lt mokesčio už valstybės turto naudojimą daugiau, o nuo 2009-01-01, pasikeitus šio mokesčio dydžiui, per metus valstybė negaus apie 7 mln. Lt pajamų.

Audito metu pastebėjome, kad kai kurios savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, skirdamos valstybės biudžeto lėšas turtui įsigyti, sutartyje nurodė, kad valstybės įmonė skirtomis lėšomis padidintų įmonės savininko kapitalą.

Pavyzdys

VĮ Tarptautiniam Palangos oro uostui 2007 m. iš valstybės biudžeto skirta 6 049,00 tūkst. Lt ilgalaikio turto įsigijimui. Sutartyje tarp Susisiekimo ministerijos ir valstybės įmonės susitarta įsigyto turto verte padidinti įmonės savininko kapitalą.

Mūsų nuomone, gautomis lėšomis turtui įsigyti valstybės įmonės turi didinti įmonės savininko kapitalą.

Valstybė skiria lėšas turtui įsigyti, tačiau nuo įsigyto turto nemokamas mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise, nes valstybės įmonės šias lėšas apskaito kaip dotacijas ir nedidina įmonės savininko kapitalo, dėl to valstybės biudžetas negauna pajamų.

2.3. Ar visada tinkamai valdomas valstybės įmonių turtas

Valstybės įmonei įmonės savininko perduotas ir įmonės įgytas turtas nuosavybės teise priklauso įmonės savininkui. Įmonei gali būti perduodamas bet koks įmonės savininko turtas, kurį pagal Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymą galima perduoti įmonei patikėjimo teise valdyti, naudoti ir juo disponuoti¹¹.

Valstybės įmonės, valdydamos valstybės turta, turi vadovautis valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo principais¹²:

- visuomeninės naudos, siekiant užtikrinti visuomenės interesų tenkinimą;
- efektyvumo, siekiant maksimalios naudos visuomenei;
- racionalumo, tausoiant, nešvaistant ir racionaliai tvarkant;
- viešosios teisės, t. y. sandoriai dėl valstybės turto turi būti sudaromi tik teisės aktų nustatytais atvejais ir būdais.

¹¹ Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo pakeitimo įstatymas, 13 str.

¹² Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas, 1998-05-12 Nr. VIII-729.

2.3.1. Ar valstybės įmonių valdomas turtas apskaitomas tikrąja verte

Vadovaujantis valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymu¹³ turtas valstybės įmonėms perduodamas teisės aktų nustatyta tvarka, turto perdavimo akte nurodant jo balansinę vertę.

Valstybės įmonės turtą turi apskaityti atsižvelgdamos į pasirinktą apskaitos politiką¹³ vienu iš dviejų būdų:

- įsigijimo savikaina (patikėjimo teise valdomo turto įsigijimo savikaina ta, kuri nurodyta perdavimo akte, o jei perdavimo akte vertė nenurodyta, ją nustato įmonė, atsižvelgdama į to turto tikrąją vertę);
- perkainota verte.

Audito metu pastebėjome, kad dauguma valstybės įmonių turtą apskaito įsigijimo savikaina, t. y. verte, kuri nurodyta perdavimo akte. Jame nurodyta balansinė turto vertė dažnai neatitinka tikrosios vertės ir turtas apskaitomas žymiai mažesne nei rinkos verte.

Pastebėjimas

Valstybės kontrolė 2008-11-28 išvadoje dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto 2007 metais ataskaitos Nr. 9-74 yra pažymėjusi, kad viešojo sektoriaus turto vertė neatitinka rinkos vertės. Taip pat 2009-11-27 išvadoje dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto 2008 metais ataskaitos Nr. FA-P-700-2-81 pažymėjo, kad valstybės turto finansinė būklė neparodo tikros ir teisingos būklės.

Pasitaiko atveju, kai perduodamo turto rinkos ir likutinė vertė skiriasi iki 10 kartų.

Pavyzdys

VĮ prie Vilniaus 2-ųjų pataisos namų 2007 m. VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų perdavė 6454,31 kv. m ploto gamybinį pastatą Vilniuje, Rasų g.6. Turto perdavimo ir priėmimo akte nurodyta pastato likutinė vertė buvo lygi 593442,03 Lt, o VĮ Registrų centro pažymėjime¹⁴ vidutinė rinkos vertė, nustatyta 1998 m., lygi 6 763 981 Lt.

Iki 2004 metų galiojusiame Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme nebuvo nustatyta, kokia verte turi būti perduodamas turtas, todėl buvo galimybė turto valdytojui perdavimo akte nurodyti perduodamo turto rinkos vertę.

Pavyzdys

VĮ Statybos produkcijos sertifikavimo centrui 2002 m. buvo perduota 400 kv. m ploto administracinės patalpos, kurių turto perdavimo ir priėmimo akte ir LR Vyriausybės nutarime nurodyta, kad patalpos perduodamos rinkos verte.

Šiuo metu galiojančiame Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme numatyta, kad perkainoti ar įvertinti tikrąja verte turtą privaloma pertvarkant įmonę į akcinę bendrovę, tačiau, kai turtas perduodamas valstybės įmonei patikėjimo teise, nėra prievolės, kad turtas būtų įvertintas tikrąja verte.

Pastebėjimas

Perduodamo turto vertė turi įtaką mokesčiui už patikėjimo teise valdomą turtą, nes dauguma valstybės įmonių moka 2 proc. nuo savininko kapitalo, išskyrus keletą subjektų, kuriems taikomi lengvatiniai tarifai.

¹³ 12-asis Verslo apskaitos standartas „Ilgalaikis materialusis turtas“, patvirtintas VŠĮ LR apskaitos instituto standartų tarybos 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr.1.

¹⁴ VĮ Registrų centras Nekilnojamojo turto registro išrašas – pažymėjimas 2008-11-20 Nr.423773

Kadangi teisės aktai numato, kad perdavimo akte turi būti nurodoma balansinė turto vertė, kuri dažnai skiriasi nuo rinkos vertės, valstybės įmonėse šis turtas apskaitomas žymiai mažesne nei rinkos vertė.

Kaip minėjome, dauguma valstybės įmonių turtą apskaito įsigijimo savikaina, jos neįpareigotos perkainoti turtą, o, turtą apskaitant perkainota verte, įmonės privalėtų turtą perkainoti. Jei pasirenkamas perkainojimas, jis turi būti atliekamas ne rečiau kaip kas penkerius metus, o jei tikroji vertė nuolat reikšmingai kinta, tokį turtą reikia perkainoti dažniau. Nė vienoje mūsų vertinimui pasirinktoje valstybės įmonėje turtas perkainotas nebuvo.

Valstybės įmonės nesuinteresuotos perkainoti turtą, nes perkainojimas reikalauja papildomų lėšų, be to, perkainojus turtą didėtų nusidėvėjimo sąnaudos, mažėtų pelnas.

Valstybės įmonių veiklą reglamentuojantys teisės aktai neįpareigoja atlikti turto vertinimą (išskyrus įmonės pertvarkymo į akcinę ar uždara akcinę bendrovę atvejus), todėl valstybės įmonių valdomas turtas dažnai neatitinka tikrosios turto vertės. Tai trukdo tinkamai valdyti, analizuoti valstybės įmones ir priimti atitinkamus sprendimus, nes skaičiuojami veiklos efektyvumo santykiniai rodikliai yra netikslūs ir neatitinka tikrovės. Be to, valstybė neturi tikslių duomenų, kokios vertės turtą patikėjimo teise valdo valstybės įmonės.

2.3.2. Ar efektyviai naudojamas valstybės įmonių nekilnojamasis turtas

Vertindami valstybės įmonių valdomo turto naudojimą, analizavome, koku turtu įmonė disponuoja, ar turtas naudojamas nustatytais valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo principais.

Pastebėjome, kad dalis įmonių turi turto, kuris nenaudojamas.

Pavyzdys

VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų savo veikloje nenaudoja 2,7 mln. Lt likutinės vertės (tikroji vertė nežinoma) patikėjimo teise valdomo turto.

Valstybės įmonės disponuoja turtu, kuris naudojamas ne pagrindinei įmonės veiklai vykdyti.

Pavyzdys

VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ patikėjimo teise valdo poilsio namus Palangoje, kurių likutinė vertė 2008 m. pabaigoje buvo 5,1 mln. Lt. Poilsio namuose įrengta 80 poilsio reikmėms pritaikytų kambarių.

VĮ „Oro navigacija“ ir VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ disponuoja tarnybinėmis gyvenamosiomis patalpomis, kurios tiesioginei veiklai vykdyti nenaudojamos.

Valstybės įmonės, turėdamos jų pagrindinei veiklai vykdyti nereikalingų patalpų, jas nuomoja kitiems verslo ar valstybės subjektams ar perduoda neatlygintinai naudotis pasirašius panaudos sutartis.

Audito metu nustatėme, kad VĮ „Klaipėdos regiono keliai“, pažeisdama Valstybės ir savivaldybės turto valdymo ir disponavimo juo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies reikalavimus, pagal panaudos sutartis perdavė neatlygintinai naudotis valstybės turtą – dalį patalpų, adresu: Vytauto g.112, Palanga, valstybės ar savivaldybės funkcijų nevykdantiems privatiems juridiniams asmenims. Taip pat, pažeisdama to paties straipsnio 2 dalį, patalpas perdavė kitoms valstybės įmonėms, vykdančioms regionų kelių priežiūrą, pagal panaudos sutartis be Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos sprendimo.

Pastebėjimas

VĮ Klaipėdos regiono keliai neišnaudoja turimų poilsio namų patalpų savo darbuotojų poilsio poreikiams, tačiau toliau planuoja rekonstruoti šalia esantį pirties pastatą ir pritaikyti jį administracinei ir poilsio paskirčiai. Šiuo metu atliekamas rekonstrukcijos projektavimo darbai, už kuriuos projektuotojui pagal sudarytą sutartį numatyta sumokėti 78 000 lt.

Valstybės įmonių patikėjimo teise valdomas turtas išnuomojamas nesiekiant efektyvaus turto panaudojimo ir nesilaikant teisės aktų, o nuomos mokesčio dydžiai taikomi nepagrįstai maži.

Pavyzdys

1. VĮ „Pajūrio vėtrungė“ valdo jai patikėjimo teise perduotas 5 846,7 kv. m. administracines ir prekybines patalpas Klaipėdos mieste. Patalpas nuomoja fiziniams ir juridiniams asmenims:

- turto nuomos kaina turi būti nustatoma ir perskaičiuojama vadovaujantis Nuompinigių už valstybės materialiojo turto nuomą skaičiavimo taisyklėmis¹⁵, tačiau įmonė ne visada perskaičiuodavo nuomos mokesčius kaip reikalauja minėtos taisyklės;
- įmonėje nuomojamų patalpų vidutinė nuomos kaina 2009 m. buvo 11,48 Lt/kv. m., kuri net nesiekė mažiausios 12 Lt/kv. m. administracinių patalpų nuomos kainos Klaipėdos mieste¹⁶, kurios tuo metu svyravo nuo 12 Lt/kv. m iki 40 Lt/kv. m.

2. VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ išnuomojo patalpas kartu su įranga (36 kv. m odontologijos kabinetui ir 159,85 kv. m kavinės veiklai vystyti) privačioms įmonėms:

- nuomos sutartys tęsiamos ilgiau kaip 10 metų, nors Vyriausybės nutarime¹⁷ nustatytas maksimalus valstybės materialiojo turto nuomos sutarties terminas yra 10 metų.
- 2004 m. pratęsiant minėtas sutartis galiojo Vyriausybės nutarimo¹⁸ redakcija, kuri patvirtino turto nuomos pavyzdinę sutartį. Joje numatyta, kad nuompinigių dydis perskaičiuojamas kiekvienų metų pradžioje vadovaujantis Nuompinigių už valstybės ilgalaikio materialiojo turto nuomą skaičiavimo tvarka. Todėl VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ turėjo pratęsiant nuomą sudaryti tinkamą sutartį ir perskaičiuoti nuomos mokesčių, tačiau to nepadarė.
- Šiuo metu patalpų nuomos sutartyse numatytos nuomos kainos 4 Lt/m² + PVM per mėnesį (patalpos Palangos centre, Vytauto g.). Pažymėtina, kad 1999–2009 m. iki pakartotinio sutarties pratęsimo kavinės patalpų nuomos kaina buvo 8,05 Lt + PVM, tačiau atsižvelgiant į nuomininko prašymą dėl sunkios ekonominės situacijos kaina buvo sumažinta. Odontologijos kabineto nuomos kaina nekito nuo 1999 metų.

Apskaičiavome, kad per dešimt šių patalpų nuomos metų įmonė patyrė 326 tūkst. Lt nuomojamų patalpų ir įrangos nusidėvėjimo sąnaudų, o gautos nuomos pajamos tesiekė tik 173 tūkst. Lt. Taigi per 10 metų patalpų nuomos įmonė uždirbo 153 tūkst. Lt mažiau pajamų, nei patyrė sąnaudų.

Valstybės įmonės neužtikrino valstybės turto panaudojimo nustatytais turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo principais, o kai kuriais atvejais turtas buvo valdomas nesilaikant teisės aktų reikalavimų.

¹⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos ir finansų ministrų 2007-06-07 įsakymas Nr. D1-322/1K-206 „Dėl nuompinigių už valstybės materialiojo turto nuomą skaičiavimo taisyklių patvirtinimo“.

¹⁶ Nekilnojamojo turto kainos Lietuvoje, 2009 m. balandis, *Ober-Haus* tyrimas.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-12-14 nutarimas Nr.1524 „Dėl valstybės materialiojo turto nuomos“, 3.6 p.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001-12-14 nutarimas Nr.1524 „Dėl valstybės materialiojo turto nuomos“.

2.3.3. Ar beprocentinių paskolų teikimas neprieštarauja valstybės įmonių tikslams

Nagrinėdami valstybės įmonių finansinio turto panaudojimą, pastebėjome, kad kai kurios valstybės įmonės vykdo įstatuose nenumatytą veiklą, t. y. iš apyvartinių lėšų savo darbuotojams suteikė beprocentines paskolas be įkeitimo (5 lentelė).

5 lentelė. Valstybės įmonių, 2006–2008 m. fiziniams asmenims suteiktos didesnės kaip 2000 Lt beprocentinės paskolos (litas).

Valstybės įmonės pavadinimas	2006 m.	2007 m.	2008 m.	Viso
VĮ Vilniaus regiono keliai	68 950	62 900	-	131 850
VĮ „Problematika“	30 000	-	-	30 000
VĮ Valstybinis miškotvarkos institutas	113 800	147 000	217 150	477 950
VĮ „Klaipėdos regiono keliai“	489 600	422 000	-	911 600
VĮ Šalčininkų miškų urėdija.	7 600	8 500	-	16 100
Iš viso:	709 950	640 400	217 150	1 567 500

Šaltinis – Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos

Kaip matyti 5 lentelėje, per 2006–2008 metus valstybės įmonės savo darbuotojams suteikė daugiau kaip 1,5 mln. Lt paskolų. Norime pažymėti, kad dauguma šių įmonių gauna lėšas iš valstybės biudžeto.

Audito metu nustatėme, kad daugiausiai paskolų per 2004–2008 m. laikotarpį savo darbuotojams suteikė VĮ „Klaipėdos regiono keliai“, t.y. iš apyvartinių lėšų suteikė 2,6 mln. Lt beprocentinių paskolų būsto remontui, būsto įsigijimui ir kitoms reikmėms. Gražintina paskolų suma 2009-06-01 sudarė 289,8 tūkst. Lt.

VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ direktorius mums paaiškino, kad „įmonė vadovavosi Lietuvos Respublikos 1993-07-15 įstatymo Nr. I-226 1 str., numatančiu, kad ūkiniai subjektai, užsiimantys komercine-ūkine veikla, gali skolinti fiziniams bei juridiniams asmenims pinigus, kurių suma negali būti didesnė už nuosavo kapitalo dydį, įmonė savo darbuotojams pagal gautus prašymus suteikdavo paskolas. Šių paskolų suteikimas padidino dirbančiųjų motyvaciją pasilikti dirbti įmonėje“.

Teisės aktuose nurodyta, kad ūkinė-komercinė veikla – tokia veikla, kai siekiama gauti pajamų ir pelno. Teikdama beprocentines paskolas darbuotojams, valstybės įmonė pajamų negauna.

Įstatymas¹⁹ leidžia skolinti, tačiau Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas nenumato tokios veiklos. Valstybės įmonių tikslas – teikti viešąsias paslaugas, gaminti produkciją ir vykdyti kitą veiklą, siekiant tenkinti viešuosius interesus, o paskolų teikimas darbuotojams yra privačių interesų tenkinimas.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 1993-07-15 įstatymas Nr. I-226 „Dėl ūkinių subjektų piniginių lėšų skolinimo fiziniams bei juridiniams asmenims“.

Sutartyse dėl paskolų suteikimo darbuotojams nenumatyta priemonių, kurios užtikrintų paskolos grąžinimą, todėl valstybės įmonė prisiima visą riziką šių paskolų negrąžinimo atveju.

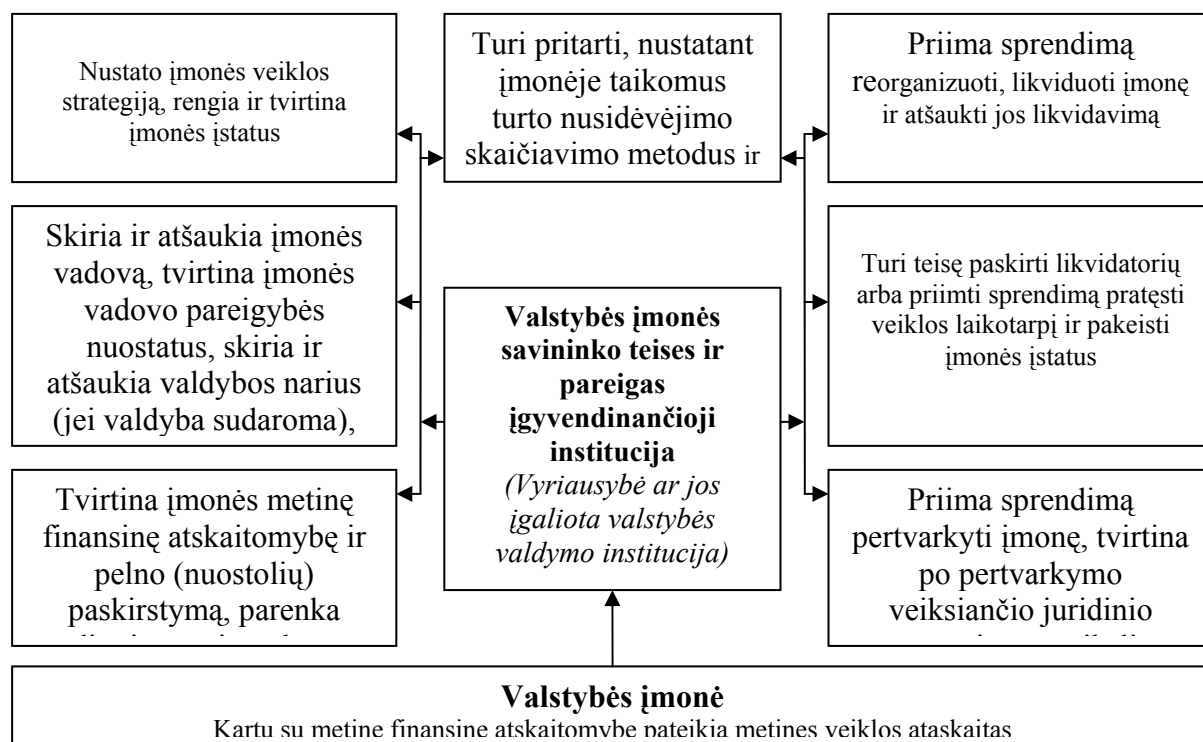
Norime pastebėti, kad VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ 2008 m. pritrūko apyvartinių lėšų darbuotojų atlyginimams išmokėti²⁰ ir paėmė 1 mln. Lt. trumpalaikę paskolą su 12,59 proc. metine palūkanų norma. Už ją įmonė iš pelno sumokėjo 12 663,22 Lt administravimo mokesčių ir palūkanų.

Beprocentinių paskolų teikimas darbuotojams prieštarauja įmonės veiklos tikslams ir neteikia naudos įmonei, be to, įmonės turi padengti su šiomis paskolomis susijusius mokesčius, tokiu būdu didindamos veiklos sąnaudas, ir prisiimti riziką šių paskolų negrąžinimo atveju. Kadangi valstybės įmonė gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja įmonės įstatams ir jos veiklos tikslams, beprocentinių paskolų teikimas darbuotojams nesuderinama su jos veiklos tikslais.

3. Valstybės įmonių priežiūra ir kontrolė

Valstybės įmonių priežiūrą ir kontrolę vykdo savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija, kuriai funkcijos pavestos Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme (5 pav.).

5 pav. Įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos funkcijos

Šaltinis – Valstybės kontrolė

²⁰ VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ 2008-12-22 raštas Nr. V2-1744 „Dėl paskolos apyvartinėms lėšoms“.

Šiuo metu kiekvienos valstybės įmonės valdyme dalyvauja institucija, kuri ir nustato valstybės įmonės veiklos gaires. Iš viso šiuo metu yra 21 institucija ar įstaiga, kurios įgyvendina valstybės įmonių savininko teises ir pareigas (2 priedas).

3.1. Ar savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija užtikrina efektyvią valstybės įmonių priežiūrą

Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme nustatyta, kad savininko teises ir pareigas įgyvendina **viena** valstybės valdymo institucija, tačiau audito metu pastebėjome, kad yra tokių atvejų, kai:

- Savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija įsakymu savo pavaldžiai institucijai suteikia įgaliojimus vykdyti dalį valstybės įmonės veiklos priežiūros funkcijų.

Pavyzdys

Sveikatos apsaugos ministerija savininko teises ir pareigas įgyvendina VĮ Vilniaus Gedimino vaistinė, VĮ Universiteto vaistinė, VĮ Šaltinio vaistinė ir VĮ Lazdynų vaistinė. Tačiau remiantis ministro įsakymu²¹ Farmacijos departamentui prie Sveikatos apsaugos ministerijos pavesta:

- suderinus su Sveikatos apsaugos ministerija, nustatyti valstybės įmonių vaistinių veiklos strategiją;
- nustatyti įmonių struktūrą
- tvirtinti įmonių įstatus;
- parinkti audito įmonę;
- skirti ir atšaukti įmonių vadovus, nustatyti darbo sutarčių su įmonių vadovais sąlygas, įmonės vardu sudaryti ir nutraukti darbo sutartis su įmonių vadovais, tvirtinti įmonių vadovų pareigybių nuostatus;
- Farmacijos departamento prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriui įmonės vardu pasirašyti darbo sutartis su įmonių vadovais.

Tuo tarpu Sveikatos apsaugos ministerija tvirtina įmonės metinę finansinę atskaitomybę ir pelno (nuostolių) paskirstymą, priima sprendimą dėl turto vertinimo ir perkainojimo ir kt.

- Valstybės įmonės įstatuose nurodyta, kad savininko teises ir pareigas įgyvendina viena institucija, tačiau pastebėjome, kad įmonės veiklos priežiūrą vykdo kita institucija.

Pavyzdys

Teisingumo ministerija savininko teises ir pareigas įgyvendina VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų, VĮ prie Alytaus pataisos namų ir VĮ prie Marijampolės pataisos namų. Tarnybos Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto 2 straipsnyje numatyta, kad valstybės įmonės – pataisos įstaigos – yra pavaldžios Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos.

Kai kurių valstybės įmonių savininko teises ir pareigas įgyvendina ne Vyriausybės įgaliota institucija, o už jų veiklos priežiūrą atsakingomis tampa dvi institucijos, o to nenumato Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas. Tokiu būdu neužtikrinamas vienodas valstybės įmonių valdymas.

²¹ Sveikatos apsaugos ministro 2007-06-15 įsakymas Nr. V-496 „Dėl įgaliojimų suteikimo Farmacijos departamentui prie Sveikatos apsaugos ministerijos valstybės įmonių vaistinių valdymo srityje“.

Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas numato, kad savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija nustato įmonės veiklos strategiją. Audito metu pastebėjome, kad ne visada valstybės įmonėms buvo nustatyta veiklos strategija.

Pavyzdys

1. Klaipėdos apskrities viršininko administracija nėra nustačiusi VĮ „Pajūrio vėtrungė“ veiklos strategijos.
2. Aplinkos ministerija nėra nustačiusi VĮ Statybos produkcijos sertifikavimo centro veiklos strategijos.
3. VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro veiklos strategija, t.y. veiklos plano turinys, veiksmų planas, vertinimo kriterijai yra perkelti iš Žemės ūkio ministerijos strateginio veiklos plano.
4. Teisingumo ministerija nėra nustačiusi VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų veiklos strategijos, įmonės direktorius mano, kad įmonės veiklos strategija nebūtina ir nereikalinga.

Norime pastebėti, kad yra tokių atvejų, kai savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija reikalauja sudaryti tokius strateginius planus, kurie nesuteikia steigėjui teisingos informacijos apie valstybės įmonės finansinę padėtį, t. y. įmonei tvirtinant strateginį planą pagal ministerijos nustatytus reikalavimus iškreipiami prognozuojami finansiniai rodikliai.

Pavyzdys

Susisiekimo ministerija reikalauja, kad VĮ „Oro navigacija“ strateginį veiklos planą parengtų pagal ministro įsakymo patvirtintą tvarką²², tačiau ši įmonė priklauso tarptautinėms civilinės aviacijos organizacijoms ir joms atsiskaito pagal ES Reglamentuose nurodytus reikalavimus, kuriuose nurodyta, kaip ir koku būdu įmonė turi prognozuoti savo finansinius rezultatus.

Institucijos, kurios įgyvendina savininko teises ir pareigas valstybės įmonėse, ne visada nustato jų veiklos strategiją, todėl dalis įmonių dirba neturėdamos strategijos, be aiškios veiklos krypties, o tai neigiamai gali veikti įmonių veiklos rezultatus.

Savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija neatsižvelgia į įmonės specifiką ir tvirtina įmonės strateginius planus, kurie nerodo tikslios informacijos apie įmonės planuojamus finansinius rezultatus.

Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme nustatyta, kad valstybės įmonės struktūra turi būti nustatoma valdybos, o jeigu valdyba nesudaroma, tai savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos. Tačiau yra tokių valstybės įmonių, kurių įmonės struktūros nėra patvirtintos arba patvirtinta struktūra neatitinka realiai veikiančios.

Pavyzdys

VĮ „Pajūrio vėtrungė“ direktorius pats patvirtino įmonės struktūros schemą, nes savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija įmonės struktūros nenustatė.

VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ patvirtinta struktūra neatitinka realios įmonės struktūros. Pagal realią situaciją įmonėje nėra kai kurių skyrių arba jie sujungti į vieną (pvz.: nėra Ūkio skyriaus, o Personalo ir juridinis skyrius sujungtas su Darbų saugos skyriumi, Techninis ir projektų rengimo skyrius sujungtas su Informacinių technologijų skyriumi).

²² Susisiekimo ministro įsakymas, 2007-06-13 Nr. 3-208.

Tokia situacija rodo, kad savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos ne visuomet vykdo joms priskirtas funkcijas, o valstybės įmonės ne visuomet atsižvelgia į savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų priimtus sprendimus.

Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme numatyta, kad valstybės įmonėse gali būti sudaroma valdyba. Valdyba neprivaloma, ji sudaroma tik tose valstybės įmonėse, kuriose savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija nusprendžia, kad ji reikalinga. Teisės aktuose nenustatyti kriterijai, kuriais vadovaujantis turi būti priimamas sprendimas sudaryti valdybą.

Audito metu pastebėjome, kad didesnė dalis valstybės įmonių valdybos neturi, tarp jų ir strateginę reikšmę turinčios įmonės.

Pavyzdys

Valdybos neturi visos regiono kelių įmonės, VĮ Vidaus vandens kelių direkcija, miškų urėdijos, metrologijos centrai.

Mūsų nuomone, Valdyba yra vienas valstybės įmonės valdymo organų, padedantis savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai vykdyti valstybės įmonių kontrolę ir priežiūrą.

Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme nustatyta, kad valdybą sudaro savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos valstybės tarnautojai ir įmonės vadovas. Už veiklą valdyboje jos nariams neatlyginama. Valdybos nariais paskirti valstybės tarnautojai balsuoja pagal įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos duotą įgaliojimą.

Kadangi teisės aktuose nenumatyta, kokiais atvejais turi būti sudaromos valdybos, dauguma valstybės įmonių jų neturi. Tokiu atveju savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos neišnaudoja visų galimybių dalyvauti valstybės įmonių valdyme.

Vadovaujantis šiuo metu galiojančio Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo nuostatomis, net ir tuomet, kai valstybės įmonėse yra sudaromos valdybos, jos neužtikrina efektyvesnės valstybės įmonių veiklos, nes valdybose dalyvauja tik savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos darbuotojai, balsuojantys pagal duotus įgaliojimus.

Valstybės įmonės kartu su metine finansine atskaitomybe turi pateikti metines veiklos ataskaitas savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai. Ataskaitų teikimas – viena valstybės įmonių veiklos kontrolės priemonių.

Įmonės veiklos ataskaitoje turi būti pateikiama įmonės veiklos apžvalga, informacija apie darbuotojų skaičiaus pasikeitimą, įmonės turto padidėjimą ar sumažėjimą, nurodant šių pasikeitimų priežastis, įmonės nuosavo kapitalo dydžio metinius pokyčius ir svarbiausius įvykius įmonėje per

ataskaitinius metus. Savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija turi teisę nustatyti ir papildomus informacijos reikalavimus.

Audito metu nustatėme, kad valstybės įmonės, pateikdamos metines veiklos ataskaitas, ne visuomet laikosi įstatyme numatytų reikalavimų, o ataskaitose pateikiama informacija neišsami ir neatspindi per metus įmonėse įvykusių pokyčių ir jų priežasčių.

Pavyzdys

VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro 2008 m. veiklos ataskaitoje nepateikiama informacija (apie darbuotojų skaičiaus įmonėje pasikeitimą, įmonės turto padidėjimą ar sumažėjimą ir kt.).

VĮ „Pajūrio vėtrungė“ 2008 m. veiklos ataskaita trumpa, neišsami, joje nepateikiama, koks buvo įmonės turtas ir nuosavo kapitalo dydis metų pradžioje ir pabaigoje.

Pavyzdys

VALSTYBĖS ĮMONĖS „PAJŪRIO VĖTRUNGĖ“

2008 M. VEIKLOS ATASKAITA

Valstybės įmonė „Pajūrio vėtrungė“, esanti adresu Taikos pr. 28, Klaipėda įsteigta 1996 metais rugsėjo 4 d. Įmonės pagrindinė veikla nekilnojamojo turto, valdomo patikėjimo teise, išnuomojimas.

Per ataskaitinius 2008 m. įmonė gavo 677080 litų pajamų, sąnaudos sudarė 652718 litų, uždirbo grynojo pelno 13988 litus.

2008 metais įmonėje kadru kaitos nebuvo. Darbuotojai savo kvalifikaciją kėlė rengiamuose seminaruose.

Ateinančiais 2009 metais įmonė iš veiklos planuoja gauti apie 690,0 tūkst. litų pajamų. Įmonė gauna pajamų už pastato priežiūrą bei inžinerinių įrenginių eksploataciją pagal sutartis su pastato bendrasavininkiais, už leidimus įsirengti reklaminius standus bei antenų ir siųstuvų įsirengimą ant pastato stogo. Įmonė plėtros galimybių neturi. Pagrindinis pajamų didinimo šaltinis yra nuompinigių nuomininkams didinimas.

Įmonė ateinančiais 2009 metais planuoja vykdyti tik būtiniausius bei neatidėliotinus remonto reikalaujančius darbus, tuo pačiu gerinti teikiamų paslaugų klientams kokybę bei vykdyti įmonės įstatuose numatytą veiklą.

Lietuvos Respublikos vidaus ekonominė politika, tarptautiniai susitarimai bei kiti politiniai veiksniai įtakos įmonės veiklai neturi.

Kaip jau buvo minėta, pagrindinė įmonės veikla – nekilnojamojo turto nuoma, įmonės veikla negali būti apribojama ar sustabdoma dėl galimybės padaryti žalą aplinkai. Įmonė savo filialų ir atstovybių neturi.

Direktorius

Daugelio valstybės įmonių veiklos ataskaitos neskelbiamos viešai, t.y. valstybės įmonių tinklalapiuose neskelbiami veiklos rezultatai ir finansiniai rodikliai, o savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos neįpareigotos valstybės įmonių veiklos ataskaitas skelbti viešai.

Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, vykdydamos valstybės įmonių kontrolę, neužtikrina, kad valstybės įmonės teiktų pakankamą ir išsamią informaciją apie

savo veiklą. Neturėdama pakankamos informacijos, savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija negali priimti tinkamų sprendimų dėl valstybės įmonių veiklos.

Valstybės įmonių veiklai trūksta viešumo, jų veiklos ataskaitos neskelbiamos viešai, visuomenė neturi galimybių susipažinti su valstybės įmonių vykdoma veikla ir jos rezultatais.

3.2. Ar savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos neviršija savo įgaliojimų

Audito metu nustatėme, kad dalies valstybės įmonių savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos nurodo įmonėms apmokėti jų vykdomai veiklai vykdyti nebūdingas išlaidas.

Norime pastebėti, kad tokius nurodymus duoda skirtingos teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, todėl gali būti, kad tai plačiai paplitęs reiškinys ir kitose, mūsų audito metu nepasirinktose, valstybės įmonėse. Svarbu pažymėti, kad neretai steigėjas, prašydamas įmonių apmokėti su jų veikla nesusijusias išlaidas, apsiriboja žodiniu nurodymu.

VĮ „Oro navigacija“ 2008 metais perleido materialųjį turtą VĮ Kauno aerouostui ir VĮ Tarptautiniam Palangos oro uostui.²³ Perleisto turto likutinė vertė perleidimo metu buvo 3,4 mln. Lt. Pažymėtina, kad perleistą turtą VĮ „Oro navigacija“ įsigijo 2008 m. iš anksto planuodama jį vėliau perleisti minėtoms įmonėms. Perleidimui buvo įsigyta tokio turto kaip sniego valymo mašinos, kuris neatitinka įmonės veiklos specifikos ir toks turtas veikloje nenaudojamas. Turto vertės sumažėjimas įregistruotas kaip valstybės įmonės savininko kapitalo dalies sumažėjimas.

Įstatymai nedraudžia perleisti patikėjimo teise valdomą turtą kitai valstybės įmonei, tačiau pats principas kai turtas įsigijamas su tikslu vėliau perleisti yra ydingas, o planuoto įsigyti turto įtraukimas į įmonės strateginį veiklos planą yra klaidinantis.

Pateikiame kitas valstybės įmonių lėšomis steigėjo nurodymu apmokėtas jų veiklai nebūdingas išlaidas (6 lentelė).

6 lentelė. Valstybės įmonių apmokamos jų veiklai nebūdingos išlaidos

VĮ pavadinimas / Savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija	Apmokėta priemonė	VĮ apmokėta suma	Pagrindas
VĮ Oro navigacija / Susisiekimo ministerija	Bazinio vežėjo steigimo tikslingumo galimybių studija, visa studijos kaina 772 378 Lt, kurios 10 % vertės apmokės VĮ Tarptautinis Vilniaus oro uostas, 5 % – Susisiekimo ministerija	656 522 Lt (85% visos vertės)	Susisiekimo ministro įsakymas ²⁴

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-11-24 nutarimas Nr.1243.

²⁴ Susisiekimo ministro 2009-06-08 įsakymas Nr. 3-251 „Dėl bazinio vežėjo steigimo tikslingumo galimybių studijos ir įgaliojimų valstybės įmonei „Oro navigacija“ suteikimo“.

VĮ Oro navigacija / Susisiekimo ministerija	Lietuvos Respublikos oro uostų (Vilniaus, Kauno ir Palangos) plėtros galimybių studija. Visa studijos kaina 599 890 Lt.	209 961 Lt (35% visos vertės)	Galimybių studijos parengimo sutartis ²⁵ .
VĮ prie Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų/ Teisingumo ministerija	Dokumentinio filmo „Teisingumo ministerija“ sukūrimas.	29 139 Lt	Paslaugų teikimo sutartis ²⁶ su filmą kuriančia įmone
VĮ „Pajūrio vėtrungė“ / Klaipėdos apskrities viršinininko administracija	Kalėdinis spektaklis steigėjo pavaldžių vaikų ugdymo įstaigų vaikams	2 500 Lt	Klaipėdos apskrities viršinininko administracijos 2006-12-04 raštas Nr.131-4721-(1.6-4.3)

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Valstybės įmonių savininkų teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos viršija savo įgaliojimus ir neturėtų jiems nuosavybės teise priklausančioms valstybės įmonėms pavesti jų veiklai nebūdingus pavedimus ir nurodyti apmokėti įmonės veiklai nereikalingas išlaidas. Šių išlaidų apmokėjimas iškreipia įmonių tikruosius veiklos rezultatus, įmonės gali pritrūkti apyvartinių lėšų ar pinigų investicijoms. Be to, VĮ „Oro navigacija“ atveju, kurios veiklą reguliuoja tarptautiniai susitarimai, o visas sąnaudas (kurios gali būti tik tiesiogiai susijusios su oro navigacijos paslaugų teikimu) tvirtina tarptautinės organizacijos „Eurokontrolė“²⁷ ir IATA²⁸, savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija elgiasi neatsakingai ir rizikuoja įmonės ir valstybės reputacija.

4. Valstybės valdomų įmonių valdymas kitose šalyse

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO – jungia 30 valstybių), siekdama padėti valstybėms įgyvendinti aukštus valstybės įmonių valdymo standartus, atliko šalių narių tyrimą²⁹ ir remdamasi juo 2005 m. išleido leidinį „Valstybės įmonių valdymas“, pateikė rekomendacijas jų valdymui tobulinti. Vadovaudamiesi šiuo tyrimu, pateikiame užsienio šalių patirtį apie valstybės valdomų įmonių valdymo ypatumus.

Pastebėjimas

Lietuva nepriklauso EBPO organizacijai, todėl šioje ataskaitoje neanalizuota, kaip Lietuvoje valdomos valstybės įmonės.

Daugelyje šalių valstybė lieka stambi komercinių bendrovių, kurios dirba konkurencinėje aplinkoje, savininkė. Dažniausiai tai komunalines paslaugas teikiančios, energijos, transporto, ir telekomunikacijų srityje dirbančios įmonės.

²⁵ Lietuvos Respublikos oro uostų (Vilniaus, Kauno ir Palangos) plėtros galimybių studijos parengimo 2008-07-09 sutartis Nr.1F-71. Sutarties šalys: UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“, Susisiekimo ministerija, Civilinės asociacijos administracija, VĮ „Oro navigacija“, VĮ Tarptautinis Vilniaus oro uostas, VĮ Kauno aerouostas, VĮ Tarptautinis Palangos oro uostas.

²⁶ Paslaugų teikimo sutartis, 2008-10-16 Nr.14/03-264.

²⁷ „Eurokontrolė“ – Europos saugios oro navigacijos organizacija.

²⁸ IATA – Tarptautinė oro transporto asociacija.

²⁹ Corporate Governance of State – Owned Enterprises. A survey of OECD countries, 2005.

Valstybės valdomų įmonių istorija

Valstybės tiesioginis dalyvavimas ekonomikoje egzistavo jau nuo senų laikų, tačiau ypatingai sustiprėjo po didžiosios depresijos ir II-ojo pasaulinio karo, kas nulėmė infrastruktūros destrukciją bei kolonijinių imperijų griūtį. Pokarinė rekonstrukcija Europoje ir Japonijoje paskatino daugelio valstybių vyriausybes tiesiogiai dalyvauti ekonomikoje ir strateginiuose sektoriuose nacionalizuoti arba įkurti naujas kompanijas, ypatingai energetikos, bankininkystės ir transporto segmentuose. Tuo tarpu Turkijoje, Korėjoje ir Meksikoje tiesioginį valstybės dalyvavimą nulėmė vystymosi tikslai.

Ilgainiui valstybės valdomos įmonės tapo ne tokios produktyvios kaip privataus kapitalo, be to naujų technologijų vystymasis, finansų rinkų globalizacija ir suaktyvėjusi tarptautinė prekyba reikalavo įmonių tokio lankstumo, kokio valstybės įmonės neturėjo ir negalėjo turėti. Vokietija buvo pirmoji valstybė pradėjusi didžiąją privatizacijos bangą 7-ajame dešimtmetyje, o Jungtinė Karalystė 9-to dešimtmečio pradžioje. Vėliau beveik visos EPBO narės pasekė šių šalių pavyzdžiu ir ženkliai sumažino valstybės valdomų įmonių skaičių.

Teisinė forma

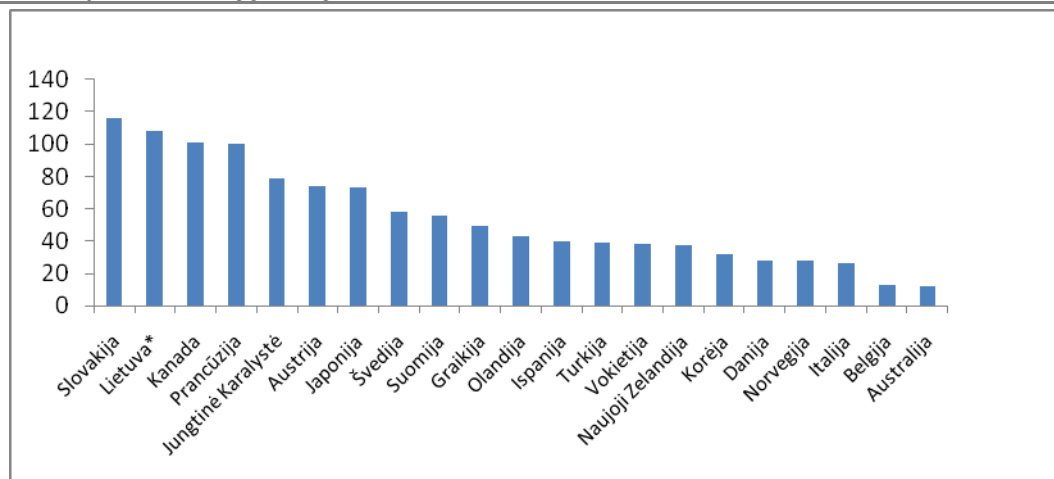
Skirtingose šalyse valstybės valdomų įmonių teisinis statusas skiriasi, tačiau labiausiai paplitusi valstybės valdomų įmonių teisinė forma – akcinės bendrovės. Daugumoje valstybių įmonės veikia kaip savarankiški juridiniai asmenys, tačiau kai kuriose dalis įmonių veikia kaip viešosios įstaigos, pvz., Švedijoje oro uostas yra valstybės institucija, Šveicarijoje – paštas.

Valstybės valdomoms akcinės bendrovėms taikomi tie patys teisės aktai kaip ir kitoms įmonėms. Dalis valstybių turi valstybės įmonių veiklą reglamentuojančius teisės aktus, kurie taikomi arba tam tikrai kategorijai įmonių arba tam tikroms specifinėms įmonėms. Pvz.: Čekijoje pagrindinės valstybės įmonės turi specialius įstatymus, Korėjoje tam tikrų kategorijų įmonės turi specialius įstatymus. Anksčiau Slovakijoje valstybės įmonėms buvo taikomas valstybės įmonių įstatymas, tačiau vėliau, apie 2000-uosius, valstybės įmonės buvo transformuotos į akcines bendroves.

Siekiant liberalizuoti rinką, daugelyje šalių bandoma suderinti valstybės įmonių ir privačių įmonių teises formas, tai sudarys prielaidas geresniam įmonių valdymo priemonių taikymui.

Valstybės valdomų įmonių skaičius

6 pav. Valstybės valdomų įmonių skaičius 2005 m.

*tik valstybės įmonių skaičius 2008 m. (Valstybės kontrolės duomenimis)

Šaltinis – EBPO

Paveiksle pateiktas kitų šalių valstybės valdomų įmonių skaičius kartu su valstybės valdomomis akcinėmis bendrovėmis, kuriose valstybė turi didžiąją dalį akcijų.

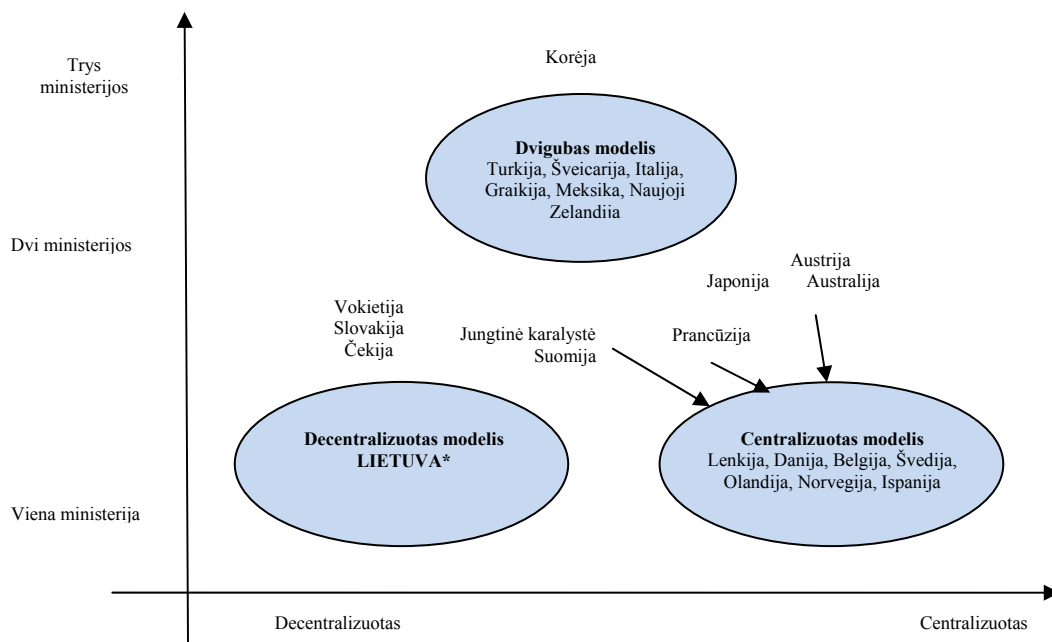
Pažymėtina, kad valstybės valdomų įmonių veikla skiriasi, tačiau dauguma užsienio šalių valstybės valdomų įmonių dirba strateginiuose sektoriuose ir jų veikla apima įvairių energijos rūšių išgavimą, pagaminimą ir paskirstymą, dirba pašto ir telekomunikacijų, transporto ir finansų srityse. Čekija, Danija, Suomija, Italija ir Norvegija – šalys, kurios valdo 100 proc. akcijų paketą tokiose įmonėse.

Tai, kad kitose net labai didelėse valstybėse veikia mažiau valstybės valdomų įmonių negu Lietuvoje, rodo, kad kitos valstybės valdo tik strateginės reikšmės ir ypač reikšmingas viešąsias paslaugas visuomenei teikiančias ar didelę naudą valstybei duodančias įmones.

Valstybės valdomų įmonių valdymo organizavimas

Skirtingos šalys skirtingai organizuoja ir paskirsto savininko teises ir pareigas, tačiau galima išskirti 3 pagrindinius valstybės įmonių valdymo modelius: decentralizuotas sektoriaus modelis, dvigubas modelis ir centralizuotas modelis.

7 pav. Valdymo funkcijų organizavimas ir evoliucija

* papildyta Valstybės kontrolės
Šaltinis – EBPO

Decentralizuotas (sektorius) modelis, kai savininko funkcija suteikta ministerijoms. Pirmiau buvo labiausia paplitęs postsovietinėse šalyse Čekijoje, Lenkijoje, Vengrijoje iki jų perėjimo prie rinkos ekonomikos. Šiuo metu išlikęs keliose šalyse (Slovakijoje, iš dalies Vokietijoje). Kai kuriais atvejais paskirta koordinuojanti ministerija, atsakinga už bendradarbiavimą su kitomis ministerijomis, ji nustato bendrą valstybės valdomų įmonių politiką ir kryptis. Pvz.: Suomijoje koordinuojančia institucija paskirta Prekybos ir pramonės ministerija, Vokietijoje – Finansų ministerija.

Paskutinius tris dešimtmečius didelė dalis valstybių perėjo prie labiau centralizuoto modelio, sustiprindamos koordinuojančios ministerijos įgaliojimus ir sukurdamos dvigubo valdymo modelį.

Dvigubas (dual) modelis, kai valdymo atsakomybė dalinasi sektoriaus ir „centrinė“ ministerijos, dažniausia – Finansų. Centrinei gali būti priskiriamos tam tikros savininko teisės ir pareigos, pvz.: valdybos narių skyrimas ar sujungtų ataskaitų ruošimas. Jei tai Finansų ministerija – paprastai jai priskiriama atsakomybė už įmonės veiklos efektyvumą, finansinių rodiklių analizę ir su tuo susijusių ataskaitų teikimą, o sektoriaus ministerijai paliekama atsakomybė už įmonės komercinę veiklą (Australijoje, Naujojoje Zelandijoje).

Kai kurios šalys (Suomija 2005 m.) nuo decentralizuoto perėjo tiesiogiai prie centralizuoto valdymo modelio. Prie jo pastaraisiais metais perėjo ne viena Europos valstybė: Olandija 1990-aisiais, Danija, Norvegija ir Švedija 2001–2002 m., Jungtinė Karalystė 2003 m., Prancūzija 2004 m.

Centralizuotas modelis – kai viena ministerija ar agentūra (Prancūzijoje) įgyvendina daugumos valstybės valdomų įmonių savininko teises ir pareigas. Daugeliu atveju tai Finansų ministerija (Danijoje, Olandijoje, Ispanijoje) arba Pramonės (Ūkio) ministerija (Norvegijoje, Švedijoje). Belgija turi įsteigusi už valstybės įmonių valdymą atsakingą ministeriją.

Šalys prie centralizuoto valdymo modelio paprastai pereina norėdamos išgryninti pareigas ir funkcijas tarp skirtingų valdžios organų ir sukurti bendrą įmonių valdymo politiką. Be to, centralizuotas modelis suteikia galimybes matyti bendrą valstybės valdomų įmonių vaizdą bei tinkamai analizuoti jų veiklos rodiklius.

Lietuvą galima būtų priskirti prie decentralizuoto valdymo modelio. EPBO rekomenduoja, kad, esant decentralizuotam valdymo modeliui, turėtų būti paskirta papildoma viena koordinuojanti institucija. Koordinuojanti institucija derintų ir koordinuotų skirtingų ministerijų politiką, įgyvendinant savininko teises ir pareigas. Ji būtų atsakinga ir už bendrą valstybės įmonių valdymo politikos ir strateginių gairių sukūrimą.

Lietuva tokios koordinuojančios institucijos neturi, todėl nesukurta valstybės įmonių valdymo politika, o valstybė neturi bendro vaizdo apie valstybės įmonių veiklos rezultatus.

Valstybės valdomų įmonių valdyba

Užsienio valstybės, siekdamos apriboti politinį kišimąsi ir padaryti valdybų darbą efektyvesnį, didina jų nepriklausomybę ir kompetenciją keisdamos valdybos struktūrą ir narių skyrimo tvarką. Valdybos narių atlygis siejamas su prisiimta atsakomybe ir darbo krūviu.

Pagrindinis veiksnys, galintis užtikrinti efektyvų valdybų darbą, – jų nepriklausomybė (nešališkumas). Valdybos turi turėti autonomiją ir būti nepriklausomos vykdydamos savo pareigas nuo ministrų kišimosi į kasdieninį jų darbą.

Dydis. Dažniausia valstybės valdomų įmonių valdybų struktūra panaši į kitų toje šalyje veikiančių akcinių bendrovių. Kai kurių šalių valdybos turi daug narių, pvz., Prancūzijoje net iki 30-ties. Kitose šalyse narių skaičius pastaruoju metu buvo mažinamas ir vidutiniškai siekia 7 narius (Švedija, Naujoji Zelandija).

Sudėtis. Valstybės valdomų įmonių valdybų sudėtis skiriasi priklausomai nuo valstybės įtakos, darbuotojų atstovų, privataus sektoriaus ekspertų ir kitų nepriklausomų narių dalyvavimo. Valstybė gali būti atstovaujama savininko teises ir pareigas įgyvendinančios ministerijos valstybės tarnautojų, privataus sektoriaus atstovų ar kitų akademikų, ekspertų.

Valstybės atstovai:

- dalis šalių į valdybą neskiria savininko teises ir pareigas įgyvendinančių ministerijų atstovų (Danija, Norvegija, Olandija, Jungtinė Karalystė (kai valstybė vienintelė savininkė), Australija, Korėja);

- daugelyje šalių valstybei atstovauja vienas ar du atstovai (Švedija, Vokietija, Suomija, Jungtinė Karalystė (kai valstybė ne vienintelė savininkė), Graikija);
- keleto šalių valdybas sudaro tik valstybės atstovai.

Darbuotojų atstovai:

Dalies valstybių (Austrijos, Čekijos, Prancūzijos, Vokietijos, Norvegijos, Lenkijos) valdybose dalyvauja darbuotojų atstovai.

Nepriklausomi atstovai:

- kelių šalių (Turkijos, Ispanijos) valdybose nepriklausomų narių nėra;
- kai kuriose šalyse numatyta procentine išraiška, kiek turi būti nepriklausomų narių (Graikijoje 30 proc., Prancūzijoje 33 proc., Korėjoje 50 proc., Slovakijoje daugiau kaip 50 proc.);
- dauguma ar net visi valdybos nariai nepriklausomi tokiose šalyse kaip Olandija, Austrija, Vokietija, Australija, Naujoji Zelandija, Skandinavijos šalys.

Skyrimas. Narių skyrimas praktikoje dažnai būna sudėtingas, ne visada skaidrus ir politizuotas procesas. Šalyse, kuriose yra įmonių centralizuotas valdymo modelis, paprastai valdybos narius skiria (tiek valstybės atstovus, tiek nepriklausomus) savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija. Dvigubame (*dual*) ir decentralizuotame valdymo modelyje valstybės atstovus paprastai skiria sektoriaus ministerijos, tačiau valdybos narių sudėtį dažnai tvirtina Vyriausybė.

Valdybos narių netinkama kompetencija ir profesionalumo trūkumas – dažna problema daugelyje valstybių. Norint to išvengti pagrindinis skyrimo kriterijus turėtų būti kandidato kompetencija. Keletas valstybių (Australija, Naujoji Zelandija ir Švedija) yra įdiegusios tokias struktūrizuotas ir sugebėjimais grindžiamas skyrimo sistemas. Jau esama valdyba periodiškai vertinama. Naujai skiriami kandidatai vertinami patirties, strateginio valdymo, kompetencijos požiūriais.

Valdybos funkcijos ir atsakomybė. Daugeliu atveju (Australijoje, Švedijoje, Vokietijoje) teisiniu požiūriu valdybos nariai turi neribotą atsakomybę už valdybos priimtų sprendimų poveikį įmonės rezultatams. Paprastai valdybos funkcijos yra šios: įmonės strateginis monitoringas, strategijos kūrimas (kartais tai daro savininkas) ir peržiūra, derybos dėl verslo plano ir tikslų su savininku, aukščiausių įmonės vadovų veiklos ir jos teisėtumo stebėseną. Australijoje, Danijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Naujojoje Zelandijoje ir Norvegijoje valdybos skiria ir atleidžia vadovą, o daugelyje kitų šalių valdybos šios funkcijos nevykdo. Skirtingose šalyse valdybos posėdžiai organizuojami nuo dviejų kartų per mėnesį Turkijoje iki vieno karto per metus Austrijoje.

Valdybos narių atlygis. Daugumoje valstybių valdybos nariai gauna atlygį už savo darbą. Atlygio dydis dažniausia priklauso nuo įmonės dydžio, darbo krūvio, rizikos lygio, atlyginimų dydžio tame sektoriuje ar įmonėje. Kai kuriose šalyse (Švedijoje, Prancūzijoje, Olandijoje,

Jungtinėje Karalystėje) valdybos narių atlygis yra panašaus dydžio kaip privačiame sektoriuje, kai tuo tarpu daugumoje kitų šalių jis yra mažesnis.

Skaidrumas ir informacijos atskleidimas

Valstybės valdomų įmonių skaidrumas ir informacijos atskleidimas padeda parodyti, kad politinė kontrolė vykdoma tinkamai ir pateikiami visuomenei aiškūs tikslai. Valstybės valdomos įmonės atsiskaitydamos savininkui, Parlamentui ir plačiajai visuomenei didina savo veiklos skaidrumą ir atskaitingumą. Atsiskaitymas – svarbiausias elementas, padedantis įvertinti, ar valdybos tinkamai siekia nustatytų tikslų.

Išskiriami 3 pagrindiniai valstybės valdomų įmonių atskaitingumo būdai:

- *ex ante* (išankstinis) – tikslų nustatymas ir atsiskaitymas už juos. Švedija, Prancūzija, Jungtinė karalystė nustato bendrus valstybės valdomų įmonių valdymo tikslus. Įmonių veiklos tikslai nustatomi ir jų įgyvendinimo monitoringas vykdomas Australijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Naujojoje Zelandijoje, Korėjoje, Turkijoje. Pvz.: Kanadoje įmonės teikia 3–5 m. verslo planus, kuriuose turi būti numatyta, kaip įmonė ketina suderinti komercinius ir viešosios politikos tikslus arba kaip įmonė prisidės prie vyriausybės prioritetų, vystydama jai įgaliojimais numatytą veiklą;
- laiku atliekama veiklos stebėseną – keletas šalių (Australija, Prancūzija, Naujoji Zelandija, Jungtinė Karalystė) yra įdiegusios vykdomos veiklos monitoringą, kai įmonė periodiškai (kas mėnesį, ar kas ketvirtį) savininkui ar kitai paskirtai institucijai teikia ataskaitas apie finansinius bei veiklos rodiklius ir jų atitiktį patvirtintam planui ar biudžetui. Toks monitoringas padeda sumažinti nesėkmingos veiklos riziką ir operatyviai reaguoti į iškilusias problemas. Kitose šalyse įmonės ar jų valdybos teikia metines veiklos ataskaitas įvairioms institucijoms. Pvz.: Graikijoje metinė veiklos ataskaita teikiama Ekonomikos ir finansų ministerijai, šakinei ministerijai ir atitinkamam Parlamento komitetui; Italijoje metinė ataskaita teikiama Ekonomikos ir finansų ministerijai;
- *ex post* – apima finansines, veiklos ir kitas specifines ataskaitas. Paprastai valstybės valdomų ataskaitų pateikimas ir atskleidimas atliekami pagal tokius pačius (kartais yra papildomų) reikalavimus, kurie taikomi ir kitoms įmonėms. Daugėja šalių, kurios valstybės valdomoms įmonėms (net jei jos neįtraukiamos į sąrašus) taiko į sąrašus įtraukiamoms įmonėms keliamus informacijos pateikimo reikalavimus. Dauguma valstybės valdomų įmonių metines ataskaitas skelbia savo tinklalapiuose (pvz., Švedijoje 80 proc.).
- Jungtinės (bendrosios) valstybės valdomų įmonių ataskaitos apima įvairių formų ataskaitas apie visas valstybės valdomas įmones. Jas paprastai sudaro savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija, kai kuriais atvejais – Nacionalinės audito institucijos. Bendrųjų

ataskaitų tikslas – atsiskaityti Parlamentui ir informuoti visuomenę. Tokias ataskaitas Parlamentui teikia Kanada, Danija, Suomija, Italija, Olandija, Lenkija.

5. Pokyčiai audito metu po informacijos apie išankstinio tyrimo ataskaitos rezultatus pateikimo Lietuvos Respublikos Vyriausybei

Audito metu buvo priimti sprendimai dėl valstybės įmonių veiklos, turintys įtakos valstybės įmonių valdymui ir tolimesnei valstybės įmonių veiklai:

1. Valstybės valdymo tobulinimo (Saulėlydžio) komisija, nagrinėdama klausimą *Dėl pasiūlymų dėl valstybės nekilnojamojo turto centralizuoto valdymo* pateikė siūlymą parengti valstybės įmonių veiklą reglamentuojančių teisės aktų projektus ir juose numatyti:

- nuostatas, kad valstybės įmonės yra tik tos įmonės, kurios atitinka šiuos kriterijus: įmonė turi strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui; konkrečios valstybės įmonės ar valstybės įmonių grupės veiklą reguliuoja ar funkcijas priskiria įstatymai ir jų pagrindu priimti kiti teisės aktai; įmonė valdo turta, kuris išimtinės nuosavybės teise priklauso valstybei;
- supaprastintą valstybės įmonių pertvarkymo į bendroves tvarką laikantis Europos Sąjungos bendrovių teisės direktyvų nuostatų dėl kitų juridinių asmenų pertvarkymo į bendroves;
- nuostatas, kad valstybės įmonės veiklos ataskaita turi būti viešai atskleidžiama Juridinių asmenų registre ir įmonės arba savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos interneto tinklalapyje, taip pat numatyti papildomus, ne mažesnius kaip į Lietuvos reguliuojamų rinkų sąrašą įtrauktoms bendrovėms nustatytus valstybės įmonės informacijos atskleidimo reikalavimus (išskyrus smulkias įmones);
- nuostatas dėl valstybės įmonės valdybos sudarymo (įtraukiant ne tik įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos, bet ir kitų institucijų pasiūlytus valstybės tarnautojus, taip pat verslo organizacijų pasiūlytus asmenis, kurių neturėtų būti daugiau kaip 1/3 visų valdybos narių) ir nuostatas dėl sprendimų priėmimo (atsisakant įgaliojimų) reglamentavimo;
- pareigą valstybės įmonėms tvirtinti 3 metų laikotarpio veiklos strategiją, kuri būtų peržiūrima ne rečiau kaip kartą per metus.

2. Vadovaudamasi Saulėlydžio komisijos pasiūlymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009-06-03 protokole Nr. 45 „Dėl pasiūlymų dėl valstybės nekilnojamojo turto centralizuoto valdymo“ pavedė Ūkio ministerijai kartu su kitomis suinteresuotomis institucijomis iki 2009-10-01 parengti valstybės įmonių veiklą reglamentuojančių teisės aktų projektus.

3. Ūkio ministerija 2009-10-22 parengė Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 2, 4, 5, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 23 ir 26 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir 22 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektą. Jame pakoreguotos pagrindinės nuostatos dėl valstybės įmonių veiklos.

4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009-09-09 nutarimu Nr. 1095 Lietuvos Respublikos Seimui yra pateiktas įstatymo „Dėl ūkinių subjektų piniginių lėšų skolinimo fiziniams bei juridiniams asmenims pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas“.

5. VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ duomenimis, bendra darbuotojams suteiktų beprocentinių paskolų suma 2009-12-01 sudarė 250 tūkst. Lt. Lietuvos automobilių kelių direkcija 2009-12-18 raštu Nr. (3.22)2-6004 informavo, kad dalis šios sumos (85 tūkst. Lt) jau gražinta, o likusi suma (165 tūkst. Lt) bus gražinta iki 2010 m. sausio 31 d.

6. Klaipėdos apskrities viršininko administracija, vadovaudamasi valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 19 straipsnio 2 dalies 4 punktu, atsižvelgdama į apskričių likvidavimo procesą ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009-07-20 pasitarimo protokolo Nr. 59 priedo 9 klausimo 7.12. punktu (dėl VĮ „Pajūrio vėtrungė“ akcionavimo ir privatizavimo), inicijavo VĮ „Pajūrio vėtrungė“ pertvarkymą į akcinę bendrovę.

7. Teisingumo ministerijos duomenimis, patvirtinta nauja Lietuvos Respublikos tarnybos kalėjimų departamente prie Teisingumo ministerijos statuto redakcija (įsigalios nuo 2010-01-01), kurioje nurodoma, kad valstybės įmonių prie pataisos įstaigų savininko teisių ir pareigų įgyvendinimas pereina Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos.

8. VĮ „Klaipėdos regiono keliai“ informavo, kad 2009-10-01 nutraukta patalpų nuomos sutartis su kavine Vytauto g. 112, Palangoje, o 2009-11-16 – su odontologijos kabinetu.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

1. Nėra suformuotos aiškios valstybės politikos valstybės įmonių atžvilgiu, neaišku, kokią veiklą turi vykdyti ir kokias viešąsias paslaugas, svarbias visuomenei, turi teikti tik valstybės įmonės teisinę formą turinčios įmonės ir kokią grąžą valstybei jos turėtų duoti (1 dalis, 9 psl.).

2. Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos turi skirtingą požiūrį, ar valstybės įmonės turi siekti pelno. Nesiekdamos pelno valstybės įmonės neužtikrina veiklos tęstinumo ir neturi pakankamai lėšų investicijoms. Tokiu atveju neinvestuojama arba investicijų poreikis tenkinamas biudžeto lėšomis (2.1. dalis, 15 psl.).

3. Pasitaiko atvejų, kai savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija pavaldžioms valstybės įmonėms nenustatė veiklos strategijų, nepatvirtino struktūros ar patvirtino struktūrą, kuri realiai neveikė, nepasinaudojo galimybe suformuoti valdybas ir nereikalavo įmonių skelbti viešai veiklos ataskaitų, viršydamos savo įgaliojimus nurodė apmokėti įmonių veiklai ir funkcijoms nebūdingas išlaidas, nereikalavo iš valstybės įmonių atsiskaitymo už biudžeto lėšų panaudojimą ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo principais. Yra atvejų, kai vienos įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendina dvi institucijos. Tai rodo, kad savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos ne visada tinkamai vykdė valstybės įmonių kontrolę ir priežiūrą, priimdavo sprendimus ir duodavo nurodymus, kurie galėjo turėti neigiamos įtakos įmonių veiklos tikslams ir rezultatams (3 dalis, 27 psl.).

4. Per 2006, 2007 ir 2008 m. savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos valstybės įmonėms turtui įsigyti skyrė apie 350,0 mln. Lt. Valstybė, skirdama lėšų valstybės įmonėms turtui įsigyti, negauna grąžos mokesčių pavidalu, nes valstybės įmonės joms skirtas lėšas turtui įsigyti apskaito kaip dotacijas, nedidindamos įmonės savininko kapitalo, nuo kurio mokamas valstybės turto naudojimo patikėjimo teise mokestis (2.2. dalis, 17 psl.).

5. Pasitaikė atvejų, kai savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos nesudarė sutarčių su valstybės įmonėmis dėl biudžeto lėšų panaudojimo, t.y. nesilaikė Vyriausybės 2001-05-14 nutarimu Nr. 543 patvirtintų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklių 79-1 punkto reikalavimų. Nesudarius sutarčių su valstybės įmonėmis, neužtikrinama biudžeto lėšų panaudojimo kontrolė (2.2. dalis, 17 psl.).

6. Pagal 2008 m. finansinių atskaitomybių duomenis, valstybės įmonių turtas sudarė 14,4 mlrd. Lt., tačiau yra valstybės įmonių, kurių valdomo turto vertė neatitinka tikrosios turto vertės, todėl valstybė neturi patikimų duomenų, kokios vertės turtą patikėjimo teise valdo valstybės įmonės. Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise skaičiuojamas nuo perduodamo turto vertės, kuri dažnai neatitinka rinkos vertės, todėl nesurenkami galimi mokesčiai už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise (2.3.1. dalis, 23 psl.).

7. Ne visais atvejais valstybės įmonės užtikrina efektyvų valstybės turto panaudojimą, nes dalis įmonių valdo jų pagrindinei veiklai vykdyti nereikalingą turtą, o kartais visiškai jo nenaudoja. Kai kuriais atvejais valstybės turtas valdomas nesilaikant Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo įstatyme nustatytų visuomeninės naudos, efektyvumo, racionalumo ir viešosios teisės principų ir nustatytų turto perdavimo reikalavimų (2.3.2. dalis, 24 psl.).

8. Valstybės įmonės 2006–2008 m. savo darbuotojams suteikė daugiau kaip 1,5 mln. Lt beprocentinių paskolų. Tokių paskolų teikimas darbuotojams prieštarauja įmonės veiklos tikslams, neteikia naudos įmonei ir rodo neefektyvų apyvartinių lėšų naudojimą, be to, įmonės turi padengti su šiomis paskolomis susijusius mokesčius ir prisiimti riziką šių paskolų negražinimo atveju (2.3.3. dalis, 26 psl.).

9. VĮ Poilsio namai „Baltija“ nevykdo viešojo administravimo funkcijų ir nėra viešojo administravimo subjektas, bet jai skiriami biudžeto asignavimai išlaidoms, nors Biudžeto sandaros įstatymas tokios galimybės nenumato (2.2. dalis, 17 psl.).

Rekomendacijos

Lietuvos Respublikos Vyriausybei

1. Suformuoti bendrą valstybės įmonių valdymo politiką:
 - 1.1. nustatyti, kokioms įmonėms būtina valstybės įmonių teisinė forma (1 išvada);
 - 1.2. svarstyti galimybę paskirti instituciją, kuri koordinuotų ir kontroliuotų valstybės įmonių valdymo politikos įgyvendinimą, analizuotų, apibendrintų ir skelbtų viešai jų veiklos rodiklius (1 išvada);
2. keisti teisinę formą tų valstybės įmonių, kurių vykdoma veikla neatitinka valstybės įmonių tikslo, ir tų, kurių visos išlaidos padengiamos valstybės biudžeto lėšomis (1 išvada);
3. įpareigoti savininko teises ir pareigas įgyvendinančias institucijas:

- 3.1. užtikrinti biudžeto lėšų valstybės įmonėms skyrimo, naudojimo ir atsiskaitymo kontrolę (4, 5, 9 išvada),
- 3.2. užtikrinti valstybės įmonių valdomo turto naudojimą efektyvumo, racionalumo, visuomeninės naudos ir viešosios teisės principais, peržiūrėti valstybės įmonių valdomą turtą ir atsisakyti nenaudojamo turto (7 išvada);

4. inicijuoti teisės aktų pakeitimus:

Lietuvos Respublikos ūkio ir finansų ministerijoms:

- 4.1. nustatant pareigą valstybės įmonėms lėšomis, gautomis iš valstybės biudžeto turtui įsigyti, didinti įmonės savininko kapitalą (4 išvada);

Lietuvos Respublikos ūkio ministerijai:

- 4.2. nustatant, kokiais atvejais valstybės įmonėse turi būti sudaromos valdybos, apibrėžti jų formavimo principus (3 išvada).

2-ojo audito departamento direktorė

Zita Valatkienė

Vyresnioji valstybinė auditorė

Renata Vaitulionienė

Valstybinio audito ataskaitos kopijos (po vieną egz.) pateiktos:

Lietuvos Respublikos ūkio ministerijai

Lietuvos Respublikos finansų ministerijai

Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetui

PRIEDAI

Valstybinio audito ataskaitos
„Valstybės įmonių valdymas“
1 priedas

Valstybės įmonių, akcinių bendrovių, viešųjų ir biudžetinių įstaigų reglamentavimo palyginimas

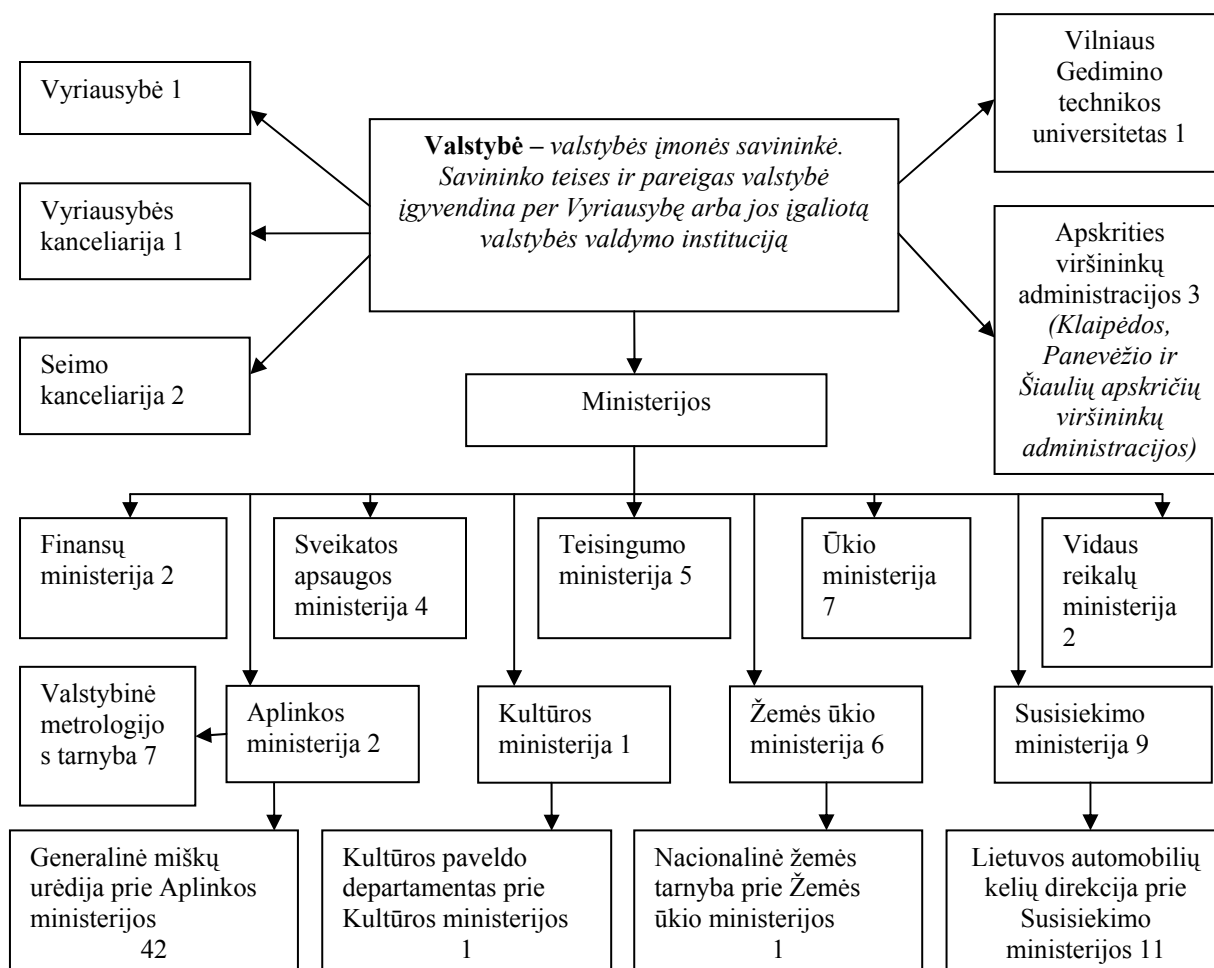
	Valstybės įmonės	Akcinės ir uždaros akcinės bendrovės	Viešosios įstaigos	Biudžetinės įstaigos
Samprata	Valstybės įmonė yra iš valstybės turto įsteigta arba įstatymų nustatyta tvarka valstybei perduota įmonė.	Bendrovė yra įmonė, kurios įstatinis kapitalas padalytas į dalis, vadinamas akcijomis.	Tai pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, kuro tikslas – tenkinti viešuosius interesus vykdant švietimo, mokymo ir mokslinę, kultūrinę, sveikatos priežiūros, aplinkos apsaugos, sporto plėtojimo, socialinės ar teisinės pagalbos teikimo, taip pat kitokią visuomenei naudingą veiklą.	Biudžetinė įstaiga valstybės arba savivaldybės institucija, steigiamą įstatymų nustatyta tvarka, visiškai arba iš dalies išlaikoma iš biudžeto ir taip įvardyta steigimo akte ir nuostatuose.
Steigėjai	Valstybės įmonę nutarimu steigia Vyriausybė, jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip.	Steigėjai gali būti ir fiziniai ir juridiniai asmenys. Kiekvienas bendrovės steigėjas turi įsigyti bendrovės akcijų ir tapti jos akcininku. Bendrovės steigėja gali būti valstybė.	Viešosios įstaigos steigėjai gali būti valstybė, savivaldybės ir kiti iš įstaigos veiklos nesiekiantys sau naudos asmenys. Steigėjai tampa įmonės dalininkais. Kai steigėjas valstybė, steigimo sutartyje turi būti nurodoma valstybės institucija, kuriai pavedama atstovauti steigėjui.	Biudžetinių įstaigų, išlaikomų iš Lietuvos valstybės biudžeto, steigimo teisinis pagrindas yra įstaigos steigimo aktas, kurį gali priimti Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, ministerijos, apskričių viršininkai ar kitos valstybinės institucijos.
Savininkai / akcininkai	Įmonės įstatuose turi būti nurodyta įmonės savininko teisės ir pareigos įgyvendinanti institucija ir jos kompetencija.	Akcininkai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų. Kiekvienas akcininkas bendrovėje turi tokias teises, kokias suteikia jam nuosavybės teise priklausančios akcijos. Bendrovės akcijų gali turėti ir valstybė.	Jei dalininkas yra vienas asmuo, jis vadinamas viešosios įstaigos savininku. Savininkui ir dalininkui taikomos tokios pat teisės.	-

Savininko teisės ir pareigos	Istatymu pavesta nustatyti įmonės veiklos strategiją, priimti sprendimus reorganizuoti ar likviduoti įmonę ir kt.	-	Dalininkas (savininkas) gali dalyvauti ir balsuoti viešosios įstaigos visuotiniuose dalininkų susirinkimuose, susipažinti su įmonės dokumentais ir kt.	-
Akcininkų teisės ir pareigos	-	Akcininkai turi turtines (teisę gauti bendrovės pelno dalį, gauti bendrovės lėšų, nemokamai gauti akcijų ir kt.) ir neturtines (dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, juose balsuoti ir kt.), turi teisę gauti reikalingą informaciją. Visuotinis akcininkų susirinkimas gali priimti sprendimus ir laikomas įvykusi, kai jame dalyvauja akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia daugiau kaip ½ visų balsų.	-	-
Valdymo organai	Įmonės organai yra įmonės savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija ir vienasmenis valdymo organas – įmonės vadovas. Įmonės įstatuose gali būti numatytas ir kolegialus įmonės valdymo organas – valdyba.	Bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą. Bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas (stebėtojų taryba) ir kolegialus valdymo organas – valdyba. Visuotinis akcininkų susirinkimas neturi teisės pavesti kitiems bendrovės organams spręsti jo kompetencijai priskirtų klausimų.	Viešoji įstaiga turi turėti visuotinį dalininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – viešosios įstaigos vadovą. Įstaigos įstatuose gali būti numatytas ir kolegialus viešosios įstaigos valdymo organas.	Tik įstaigos vadovas
	<i>Pastaba: Visuotinis akcininkų susirinkimas turi išimtinės teises, pvz.: keisti bendrovės įstatus, rinkti ir atšaukti audito įmonę, tvirtinti metinę finansinę atskaitomybę. Valstybės įmonėje šios teisės deleguotos savininko teisės ir pareigas įgyvendinančiai institucijai.</i>			
Vadovo skyrimas	Įmonės vadovą skiria ir atšaukia savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija.	Bendrovės vadovą renka, atšaukia ir atleidžia iš pareigų, nustato jo atlyginimą, tvirtina pareiginius nuostatus, skatina jį ir skiria nuobaudas bendrovės valdyba (jei valdyba nesudaroma – stebėtojų taryba, jei ir ji nesudaroma – visuotinis akcininkų susirinkimas).	Visuotinio dalininkų susirinkimo įgaliotas asmuo viešosios įstaigos vardu sudaro darbo sutartį su viešosios įstaigos vadovu ir ją nutraukia.	Biudžetinei įstaigai vadovauja vadovas, kurį skiria pareigoms ir atleidžia iš jų steigėjas.

Veiklos kontrolė	Atskiro organo, kuris vykdytų įmonės veiklos kontrolę, nenumatyta.	Stebėtojų taryba yra kolegialus bendrovės veiklos priežiūrą atliekantis organas. Jeigu stebėtojų taryba nesudaroma, jai nustatytos funkcijos kitų bendrovės organų kompetencijai nepriskiriamos.	Atskiro organo, kuris vykdytų viešosios įstaigos veiklos kontrolę, nenumatyta.	Atskiro organo, kuris vykdytų biudžetinės įstaigos veiklos kontrolę, nenumatyta.
Kapitalas	1. Įmonės savininko kapitalas; 2. Turtas, kuris pagal įstatymus gali būti tik valstybės nuosavybė; 3. Privalomasis rezervas; 4. Perkainojimo rezervas (rezultatai); 5. Kiti rezervai; 6. Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis).	1. Apmokėto įstatinio kapitalo dydis; 2. Akcijų priedai (akcijų nominalios vertės perviršis); 3. Perkainojimo rezervas; 4. Privalomasis rezervas; 5. Rezervas savoms akcijoms įsigyti; 6. Kiti rezervai; 7. Nepaskirstytasis rezultatas – pelnas (nuostolis).	1. Dalininkų kapitalas; 2. Pelnas (nuostolis); 3. Perkainojimo rezervas; 4. Rezervai iš pelno.	Biudžetinės įstaigos finansuojamos iš valstybės biudžeto arba savivaldybių biudžetų, atsižvelgiant į tai, kas yra steigėjas, pagal asignavimų valdytojų patvirtintas sąmatas, laikantis Finansų ministerijos nustatytų finansavimo taisyklių ir išdo procedūrų.
Turtas	Savo veiklai vykdyti naudojami valstybės turto	Įstatyme nurodyti specialūs reikalavimai turto įsigijimui iš akcinės bendrovės steigėjo. Įstatyme nurodyti reikalavimai netaikomi, kai turtas įsigijamas verčiamas įprasta akcinės bendrovės ūkine veikla.	Dalininkai atsako (kaip ir akcinėse bendrovėse) tik įnešto turto dalimi.	
Sprendimų priėmimo teisė	Sprendimus reorganizuoti, pertvarkyti ar likviduoti įmonę priima savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija.	Sprendimus pertvarkyti, reorganizuoti ar likviduoti įmonę turi teisę visuotinis akcininkų susirinkimas.	Sprendimus reorganizuoti, pertvarkyti ar likviduoti priima visuotinis dalininkų susirinkimas	

Valstybinio audito ataskaitos
„Valstybės įmonių valdymas“
2 priedas

**Savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos ir valstybės
įmonių skaičius 2009-06-01 duomenimis**

Valstybinio audito ataskaitos
„Valstybės įmonių valdymas“
3 priedas

Veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas pagal sugrupuotas valstybės įmones

Valstybės įmonės pagal savo veiklos pobūdį suskirstytos į šias grupes: regiono kelių, vaistinės, metrologijos centrai, pataisos namai, strateginę reikšmę turintys objektai, miškų urėdijos ir kitos 33 valstybės įmonės.

7 lentelė. Regiono kelių veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas 2006–2008 m.

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Veiklos efektyvumo rodikliai			Valstybės įmonių būklės vertinimas pagal veiklos efektyvumo rodiklius		
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
1.	Grynasis pelningumas	3,55	1,82	1,81	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
2.	Turto grąža	-	0,12	0,13	-	nepatenkinama	nepatenkinama
3.	Auksinės balanso taisyklės koeficientas	11,44	12,39	14,74	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
4.	Įsiskolinimo koeficientas	0,49	0,55	1,10	labai gera	labai gera	labai gera
5.	Ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas	0,01	0,02	0,01	bloga	bloga	bloga
6.	Turto struktūros koeficientas	1,75	1,37	1,83	-	gera	gera
7.	Skolos ir nuosavybės (sverto) koeficientas	5,72	6,88	16,50	labai gera	labai gera	labai gera
8.	Bendrojo likvidumo koeficientas	17,48	14,54	6,06	labai gera	labai gera	labai gera
9.	Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,09	0,10	0,09	labai gera	labai gera	labai gera
10.	Viso turto apyvartumas	-	0,07	0,07	-	bloga	bloga
Šaltinis – Valstybės kontrolė							

8 lentelė. Vaistinių veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas 2006–2008 m.

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Veiklos efektyvumo rodikliai			Valstybės įmonių būklės vertinimas pagal veiklos efektyvumo rodiklius		
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
1.	Grynasis pelningumas	1,23	0,98	0,72	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
2.	Turto grąža	-	32,06	22,91	-	labai gera	labai gera
3.	Auksinės balanso	0,51	0,53	0,53	gera	gera	gera

	taisyklės koeficientas						
4.	Įsiskolinimo koeficientas	49,52	49,77	50,97	gera	gera	patenkinama
5.	Ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas	0	0	0	bloga	bloga	bloga
6.	Turto struktūros koeficientas	84,72	84,87	85,84	labai gera	labai gera	labai gera
7.	Skolos ir nuosavybės (sverto) koeficientas	164,19	174,96	190,85	bloga	bloga	bloga
8.	Bendrojo likvidumo koeficientas	0,61	0,57	0,52	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
9.	Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,17	0,18	0,21	labai gera	labai gera	gera
10.	Viso turto apyvartumas	-	4,96	4,55	-	labai gera	labai gera
Šaltinis – Valstybės kontrolė							

9 lentelė. Metrologijos centrų veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas 2006–2008 m.

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Veiklos efektyvumo rodikliai			Valstybės įmonių būklės vertinimas pagal veiklos efektyvumo rodiklius		
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
1.	Grynasis pelningumas	3,69	3,49	2,47	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
2.	Turto grąža	-	4,01	2,70	-	nepatenkinama	nepatenkinama
3.	Auksinės balanso taisyklės koeficientas	1,38	1,26	1,43	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
4.	Įsiskolinimo koeficientas	4,47	5,46	8,42	labai gera	labai gera	labai gera
5.	Ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas	0,26	1,47	4,43	bloga	nepatenkinama	nepatenkinama
6.	Turto struktūros koeficientas	30,06	31,34	30,56	labai gera	labai gera	labai gera
7.	Skolos ir nuosavybės (sverto) koeficientas	8,90	10,33	19,05	labai gera	labai gera	labai gera
8.	Bendrojo likvidumo koeficientas	11,23	9,68	5,25	labai gera	labai gera	labai gera
9.	Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,45	0,41	0,41	bloga	bloga	bloga
10.	Viso turto apyvartumas	-	0,79	0,74	-	nepatenkinama	nepatenkinama
Šaltinis – Valstybės kontrolė							

10 lentelė. Pataisos namų veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas 2006–2008 m.

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Veiklos efektyvumo rodikliai			Valstybės įmonių būklės vertinimas pagal veiklos efektyvumo rodiklius		
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
1.	Grynasis pelningumas	1,88	2,54	1,11	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
2.	Turto graža	-	6,23	2,68	-	nepatenkinama	nepatenkinama
3.	Auksinės balanso taisyklės koeficientas	0,57	0,62	0,62	gera	gera	gera
4.	Įsiskolinimo koeficientas	7,20	14,99	16,27	labai gera	labai gera	labai gera
5.	Ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas	0,48	2,29	1,47	bloga	nepatenkinama	nepatenkinama
6.	Turto struktūros koeficientas	58,43	56,53	57,81	labai gera	labai gera	labai gera
7.	Skolos ir nuosavybės (sverto) koeficientas	9,92	22,06	24,47	labai gera	labai gera	labai gera
8.	Bendrojo likvidumo koeficientas	10,08	4,53	4,09	labai gera	labai gera	labai gera
9.	Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,13	0,14	0,16	labai gera	labai gera	labai gera
10.	Viso turto apyvartumas	-	1,05	1,03	-	gera	gera
Šaltinis – Valstybės kontrolė							

11 lentelė. Strateginę reikšmę turinčių objektų veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas 2006–2008 m.

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Veiklos efektyvumo rodikliai			Valstybės įmonių būklės vertinimas pagal veiklos efektyvumo rodiklius		
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
1.	Grynasis pelningumas	9,37	11,42	6,68	patenkinama	gera	patenkinama
2.	Turto graža	-	3,02	1,87	-	nepatenkinama	nepatenkinama
3.	Auksinės balanso taisyklės koeficientas	1,12	1,19	1,26	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
4.	Įsiskolinimo koeficientas	4,90	5,24	4,79	labai gera	labai gera	labai gera
5.	Ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas	3,04	3,00	2,63	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
6.	Turto struktūros koeficientas	38,60	37,31	36,75	labai gera	labai gera	labai gera
7.	Skolos ir nuosavybės (sverto) koeficientas	9,47	10,51	10,10	labai gera	labai gera	labai gera

8.	Bendrojo likvidumo koeficientas	10,56	9,51	9,90	labai gera	labai gera	labai gera
9.	Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,26	0,24	0,24	patenkinama	gera	gera
10.	Viso turto apyvartumas	-	0,14	0,14	-	bloga	bloga
Šaltinis – Valstybės kontrolė							

12 lentelė. Miškų urėdijų veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas 2006–2008 m.

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Veiklos efektyvumo rodikliai			Valstybės įmonių būklės vertinimas pagal veiklos efektyvumo rodiklius		
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
1.	Grynasis pelningumas	5,18	14,11	2,61	patenkinama	gera	nepatenkinama
2.	Turto grąža	-	29,84	4,53	-	labai gera	nepatenkinama
3.	Auksinės balanso taisyklės koeficientas	0,98	1,09	1,14	labai gera	nepatenkinama	nepatenkinama
4.	Įsiskolinimo koeficientas	10,91	11,99	10,89	labai gera	labai gera	labai gera
5.	Ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas	0,25	0,20	1,25	bloga	bloga	nepatenkinama
6.	Turto struktūros koeficientas	36,25	42,65	38,78	labai gera	labai gera	labai gera
7.	Skolos ir nuosavybės (sverto) koeficientas	16,89	22,96	20,79	labai gera	labai gera	labai gera
8.	Bendrojo likvidumo koeficientas	5,92	4,36	4,81	labai gera	labai gera	labai gera
9.	Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,55	0,50	0,56	bloga	Bloga	bloga
10.	Viso turto apyvartumas	-	0,96	1,12	-	nepatenkinama	gera
Šaltinis – Valstybės kontrolė							

13 lentelė. Kitų 33 valstybės įmonių veiklos efektyvumo rodikliai ir jų vertinimas 2006–2008 m.

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Veiklos efektyvumo rodikliai			Valstybės įmonių būklės vertinimas pagal veiklos efektyvumo rodiklius		
		2006 m.	2007 m.	2008 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
1.	Grynasis pelningumas	3,09	6,77	2,63	nepatenkinama	patenkinama	nepatenkinama
2.	Turto grąža	-	7,77	2,66	-	nepatenkinama	nepatenkinama
3.	Auksinės balanso taisyklės	1,00	4,31	5,35	labai gera	nepatenkinama	nepatenkinama

	koeficientas						
4.	Įsiskolinimo koeficientas	8,39	6,90	5,75	labai gera	labai gera	labai gera
5.	Ilgalaikio įsiskolinimo koeficientas	2,48	2,24	2,25	nepatenkinama	nepatenkinama	nepatenkinama
6.	Turto struktūros koeficientas	19,92	20,61	15,33	labai gera	labai gera	patenkinama
7.	Skolos ir nuosavybės (sverto) koeficientas	0	0	0	labai gera	labai gera	labai gera
8.	Bendrojo likvidumo koeficientas	2,30	2,34	2,36	labai gera	labai gera	labai gera
9.	Veiklos sąnaudos vienam pardavimo pajamų litui	0,18	0,20	0,20	labai gera	gera	gera
10.	Viso turto apyvartumas	-	0,32	0,28	-	bloga	bloga
Šaltinis – Valstybės kontrolė							

Valstybinio audito ataskaitos
„Valstybės įmonių valdymas“
4 priedas

106 valstybės įmonių 2006–2008 m. finansinių atskaitomybių analizė

Valstybės įmonių patikėjimo teise valdomas turtas 2008 m. gruodžio 31 d. sudarė 14 411,2 mln. Lt (2007 m. gruodžio 31 d. – 12 690,1 mln. Lt, o 2006 m. gruodžio 31 d. – 11 443,5 mln. Lt), per 2008 metus padidėjo 13,56 proc., arba 1 721,2 mln. Lt, o per 2007 metus padidėjo 10,89 proc., arba 1 246,6 mln. Lt.

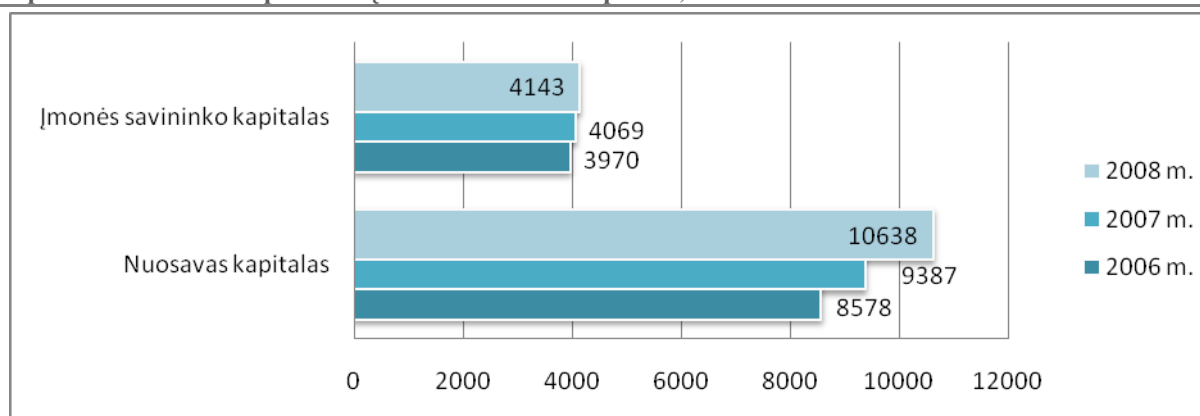
14 lentelė. Valstybės įmonių patikėjimo teise valdomas turtas 2006–2008 metais, mln. Lt

Turtas (straipsniai)	2006 m.	2007 m.	2008 m.	Pokytis 2006–2007 m.		Pokytis 2007–2008 m.	
				mln. Lt	proc.	mln. Lt	proc.
Ilgalaikis turtas	8 624,9	9 693,1	11 292,1	1 068,2	12,39	1 599	16,50
nematerialusis turtas	29	34	47	5	17,25	13	38,08
materialusis turtas	7 779,4	8 638,7	9 950,3	859,3	11,05	1 311,6	15,18
finansinis turtas	1 098,4	766,8	1 011,2	-331,6	-30,19	244,4	31,88
kitas ilgalaikis turtas	163,1	253,7	283,6	90,6	55,55	29,9	11,79
Trumpalaikis turtas	2 818,2	2 996,6	3 118,8	178,4	6,33	122,2	4,08
terminuoti indėliai	241,1	359,6	297,3	118,5	49,13	-62,2	-17,31
Turtas iš viso	11 443,5	12 690,1	14 411,2	1 246,6	10,89	1 721,2	13,56
Šaltinis – Valstybės įmonių 2007–2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys							

Nuosavas kapitalas 2008 m. sudarė 10 637,6 mln. Lt (2007 m. sudarė 9 386,6 mln. Lt, o 2006 m. – 8 578,4 mln. Lt), per 2008 m. padidėjo 13,33 proc., arba 1 251 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o per 2007 m. padidėjo 9,42 proc., arba 808,2 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m.

Įmonės savininko kapitalas 2008 m. sudarė 4 142,7 mln. Lt (2007 m. sudarė 4 069 mln. Lt, o 2006 m. – 3 969,5 mln. Lt), per 2008 m. padidėjo 1,81 proc., arba 73,7 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o per 2007 m. padidėjo 2,51 proc., arba 99,5 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m. Įmonės savininko kapitalas 2008 m. sudarė 38,94 proc., 2007 m. – 43,35 proc., 2006 m. – 46,27 proc. nuosavo kapitalo.

8 pav. Nuosavas kapitalas ir įmonės savininko kapitalas, mln. Lt

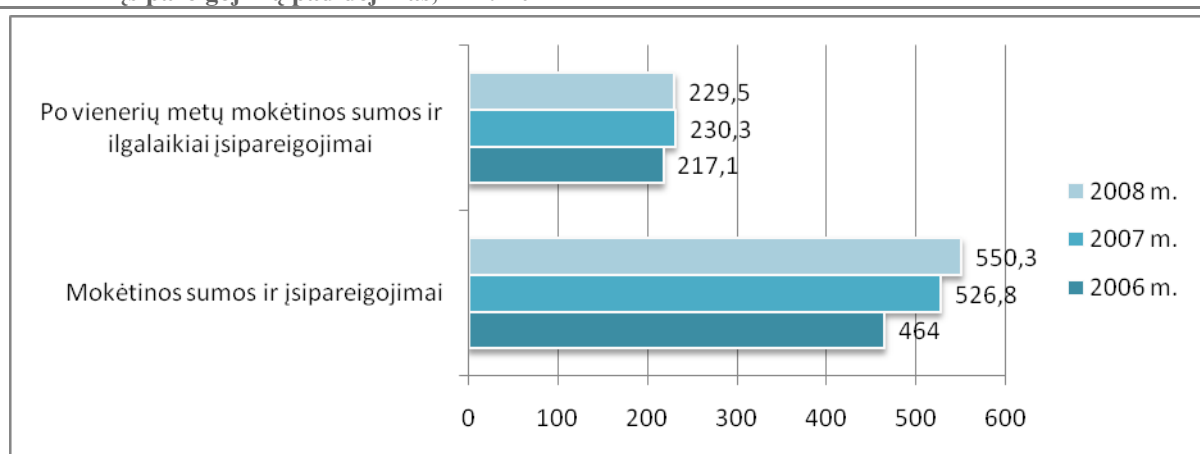

Šaltinis – Valstybės įmonių 2007–2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys

Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai 2008 m. sudarė 550,3 mln. Lt (2007 m. sudarė 526,8 mln. Lt, o 2006 m. – 464 mln. Lt), per 2008 m. padidėjo 4,46 proc., arba 23,5 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o per 2007 m. padidėjo 13,53 proc., arba 62,8 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m.

Po vienerių metų mokėtinos sumos ir ilgalaikiai įsipareigojimai 2008 m. sudarė 229,5 mln. Lt (2007 m. sudarė 230,3 mln. Lt, o 2006 m. – 217,1 mln. Lt), per 2008 m. sumažėjo 0,35 proc., arba 0,8 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o per 2007 m. padidėjo 6,06 proc., arba 13,1 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m.

9 pav. Mokėtinų sumų ir įsipareigojimų bei po vienerių metų mokėtinų sumų ir ilgalaikių įsipareigojimų padidėjimas, mln. Lt

Šaltinis – Valstybės įmonių 2007–2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys

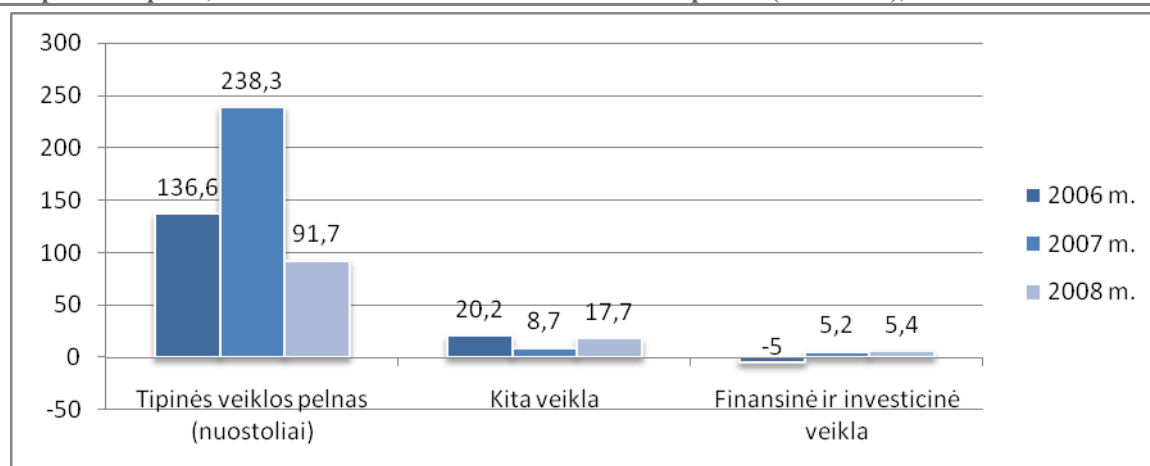
Pardavimų pajamos per 2008 m. sudarė 2 415,2 mln. Lt, per 2007 m. – 2 245,8 mln. Lt, 2006 m. – 2 024,9 mln. Lt, t.y. 2008 m. padidėjo 7,54 proc., arba 169,4 mln. Lt, o 2007 m. padidėjo 10,91 proc., arba 221 mln. Lt.

Pelnas (nuostolis) iš tipinės veiklos 2008 m. sudarė 91,7 mln. Lt (2007 m. – 238,3 mln. Lt ir 2006 m. – 136,6 mln. Lt), t.y. 2008 m. sumažėjo 61,49 proc., arba 146,5 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o 2007 m. padidėjo 74,45 proc., arba 101,7 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m.

Pelnas iš kitos veiklos 2008 m. sudarė 17,7 mln. Lt (2007 m. – 8,7 mln. Lt ir 2006 m. – 20,2 mln. Lt), t.y. 2008 m. padidėjo 102,83 proc., arba 9 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o 2007 m. sumažėjo 56,62 proc., arba 11,4 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m.

Pelnas iš finansinės ir investicinės veiklos 2008 m. padidėjo 4,53 proc., arba 0,2 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o 2007 m. padidėjo 2 kartus, arba 10,2 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m. (žr. 3 pav.).

10 pav. Tipinės, kitos bei finansinės ir investicinės veiklos pelnas (nuostoliai), mln. Lt

Šaltinis – Valstybės įmonių 2007–2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys

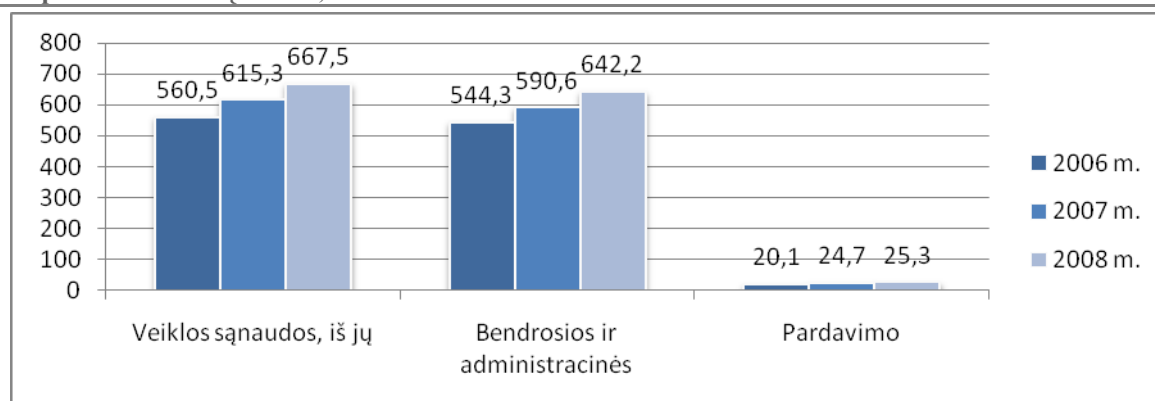
Lyginant tipinės veiklos pelną su kitos veiklos pelnu, 2008 m. pelnas iš kitos veiklos sudarė 19,34 proc., 2007 m. – 3,67 proc., 2006 m. – 14,76 proc. tipinės veiklos pelno.

Patirtos veiklos sąnaudos per 2008 m. sudarė 667,5 mln. Lt, per 2007 m. – 615,3 mln. Lt ir 2006 m. – 560,5 mln. Lt, t.y. 2008 m. padidėjo 8,48 proc., arba 52,2 mln. Lt, o 2007 m. padidėjo 9,77 proc., arba 54,8 mln. Lt.

Bendrosios ir administracinės sąnaudos 2008 m. sudarė 642,2 mln. Lt (2007 m. – 590,6 mln. Lt ir 2006 m. – 544,3 mln. Lt), t.y. 2008 m. padidėjo 8,73 proc., arba 51,6 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o 2007 m. padidėjo 8,5 proc., arba 46,3 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m. Bendrosios ir administracinės sąnaudos 2008 m. sudarė 97,11 proc., 2007 m. – 95,99 proc., 2006 m. – 96,22 proc. visų veiklos sąnaudų.

Pardavimo sąnaudos 2008 m. sudarė 25,3 mln. Lt (2007 m. – 24,7 mln. Lt ir 2006 m. – 20,1 mln. Lt), t.y. 2008 m. padidėjo 2,36 proc., arba 0,6 mln. Lt, lyginant 2008 m. su 2007 m., o 2007 m. padidėjo 22,59 proc., arba 4,5 mln. Lt, lyginant 2007 m. su 2006 m.

11 pav. Veiklos sąnaudos, mln. Lt

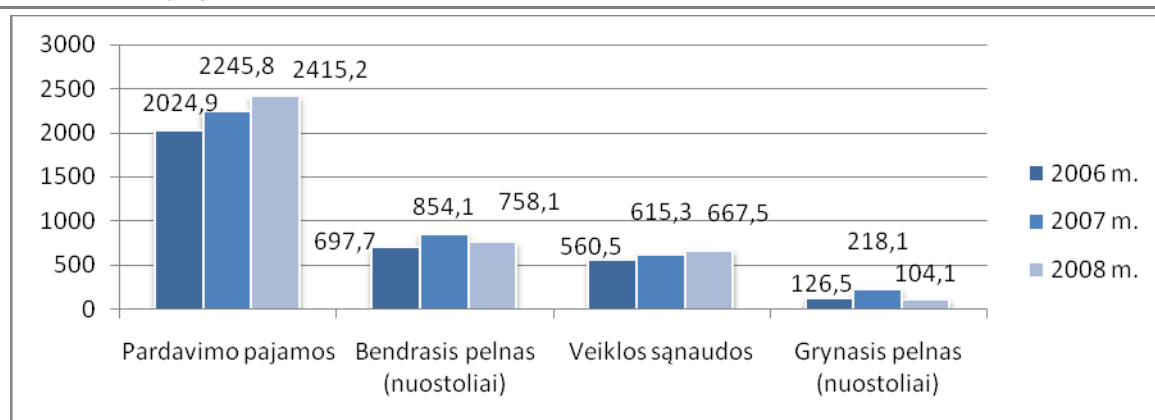

Šaltinis – Valstybės įmonių 2007–2008 m. finansinės atskaitomybės duomenys

2008 m. įmonės sumokėjo 11,6 mln. Lt, 2007 m. – 33,9 mln. Lt, 2006 m. – 24,7 mln. Lt pelno mokesčio, t.y. 2008 m. sumokėta 65,81 proc., arba 22,3 mln. Lt mažiau, lyginant 2008 m. su 2007 m., o 2007 m. sumokėta 37,23 proc., arba 9,2 mln. Lt daugiau, lyginant 2007 m. su 2006 m.

Palyginus 2008 m. su 2007 m., pardavimo pajamos padidėjo 7,54 proc., arba 169,4 mln. Lt, tačiau bendrasis pelnas sumažėjo 11,24 proc., arba 96 mln. Lt, veiklos sąnaudos padidėjo 8,48 proc., arba 52,2 mln. Lt, o grynis pelnas sumažėjo 100 proc., arba 114 mln. Lt. Palyginus 2007 m. su 2006 m., pardavimo pajamos padidėjo 10,91 proc., arba 221 mln. Lt, bendrasis pelnas padidėjo 22,41 proc., arba 156,4 mln. Lt, veiklos sąnaudos padidėjo 9,77 proc., arba 54,8 mln. Lt, o grynis pelnas sumažėjo 52,3 proc., arba 91,6 mln. Lt (žr. 5 pav.).

12 pav. Pardavimo pajamos, bendrasis pelnas, veiklos sąnaudos, grynis pelnas 2006–2008 m., mln. Lt

Šaltinis – Valstybės įmonių 2007–2008 m. finansinių atskaitomybių duomenys

Pagal 2008 m. duomenis, vienam valstybės įmonių darbuotojui tenka 34,3 tūkst. Lt, o pagal 2007 m. duomenis, vienam valstybės įmonių darbuotojui tenka 31,3 tūkst. Lt veiklos sąnaudų.

Valstybinio audito ataskaitos
„Valstybės įmonių valdymas“
5 priedas

15 lentelė. Rekomendacijų įgyvendinimo planas

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
1	2	3	4	5
1.	Suformuoti bendrą valstybės įmonių valdymo politiką:	LR Vyriausybė		
1.1.	nustatyti, kokioms įmonėms būtina valstybės įmonių teisinė forma			
1.2.	svarstyti galimybę paskirti instituciją, kuri koordinuotų ir kontroliuotų valstybės įmonių valdymo politikos įgyvendinimą, analizuotų, apibendrintų ir skelbtų viešai jų veiklos rodiklius			
2.	keisti teisinę formą tų valstybės įmonių, kurių vykdoma veikla neatitinka valstybės įmonių tikslo, ir tų, kurių visos išlaidos padengiamos valstybės biudžeto lėšomis			
3.	įpareigoti savininko teises ir pareigas įgyvendinančias institucijas:			
3.1.	užtikrinti biudžeto lėšų valstybės įmonėms skyrimo, naudojimo ir atsiskaitymo kontrolę			
3.2.	užtikrinti valstybės įmonių valdomo turto naudojimą efektyvumo, racionalumo, visuomeninės naudos ir viešosios teisės principais, peržiūrėti valstybės įmonių valdomą turtą ir atsisakyti nenaudojamo turto			
Atstovas ryšiams, atsakingas už Valstybės kontrolės informavimą apie rekomendacijų įgyvendinimą plane nustatytais terminais:				
(Pareigų pavadinimas)			(Vardas ir pavardė)	
(Kontaktinė informacija)				

Plano sudarymo paaiškinimas:

- ▶ 1–3 lentelės stulpelius užpildo auditorius. Prireikus lentelė gali būti papildyta stulpeliu – pastebėjimas ar išvada;
- ▶ 4–5 lentelės stulpelius užpildo subjekto, kuriam pateikta rekomendacija, atsakingas atstovas. Nurodomas atstovas ryšiams, atsakingas už Valstybės kontrolės informavimą apie rekomendacijų įgyvendinimą.

16 lentelė. Rekomendacijų įgyvendinimo planas

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
1	2	3	4	5
4.	inicijuoti Valstybės ir savivaldybės įstatymo pakeitimus:	Finansų ir Ūkio ministerija		
4.1.	nustatant pareigą valstybės įmonėms lėšomis, gautomis iš valstybės biudžeto turtui įsigyti, didinti įmonės savininko kapitalą			
4.2.	nustatant, kokiais atvejais valstybės įmonėse turi būti sudaromos valdybos, apibrėžti jų formavimo principus	Ūkio ministerija		
Atstovas ryšiams, atsakingas už Valstybės kontrolės informavimą apie rekomendacijų įgyvendinimą plane nustatytais terminais:				
(Pareigų pavadinimas)		(Vardas ir pavardė)		
(Kontaktinė informacija)				

Plano sudarymo paaiškinimas:

- ▶ 1–3 lentelės stulpelius užpildo auditorius. Prireikus lentelė gali būti papildyta stulpeliu – pastebėjimas ar išvada;
- ▶ 4–5 lentelės stulpelius užpildo subjekto, kuriam pateikta rekomendacija, atsakingas atstovas. Nurodomas atstovas ryšiams, atsakingas už Valstybės kontrolės informavimą apie rekomendacijų įgyvendinimą.